

KLASİK DÖNEM OSMANLI DEVLETİ'NDE MAHALLEDEN İHRAÇ CEZASININ ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA HUKUKİ TAHLİLİ^(*)

Arş. Gör. Büşra ERDEM BAHÇEKAPILI^(**)

Öz

Osmanlı ceza hukukunda yer alan mahalleden ihraç, bir kimsenin fiilleri nedeniyle mahalleden çıkarılmasını ve bir başka mahalleye sürülmesini ifade eder. Çalışmanın konusunu mahalleden ihraç cezasının tanımı, konu olduğu olaylardaki fiiller, failerin ayırıcı özellikleri, hukuki düzenlemelerdeki yeri ve ceza hukuku ilkeleri açısından nitelikleri oluşturur. Çalışma kapsamında incelenen örnekler bakıldığında davacılar kalabalık bir topluluk halinde mahalle sakinlerinden oluşmuş, kimi zaman onlarca kişi mahkemede beyanda bulunmuş ve çoğunlukla mahalle imamı da bu toplulukta yer almıştır. Bu durum, mahalle teşkilatının kendine has özellikleri ve kefalet sistemiyle de ilişkilidir. Mahalleden çıkarılan veya çıkarılması istenen kişilerin fiillerine bakıldığında, benzer fiillerin yer aldığı tespit edilmiş olup kişilerin bu suçları işlemeyi adet haline getirdikleri mahalleli tarafından gözlemlenmiştir. Özellikle kendi halinde olmamak ve namahrem kişilerden uzak durmamak bir kişinin su-i hali açısından vurgulanmıştır. Mahkemeye başvurmada önce mahalleli tarafından ihracı istenen kişilerin uyarılması; bu uyarılara rağmen kişilerin fiillerinde ısrar etmesi de ayırıcı bir unsur olarak görülmüştür. Mahalleden ihraç yaptırımının tazir cezalarının özelliklerini taşıyıp taşımadığı çalışmada yer yer incelenmiştir. Kişilerin su-i halinin dikkate alınarak hüküm verilmesi, tazir cezalarında hâkime verilen takdir yetkisinin bir sonucudur. Bazı kayıtlarda davacıların beyanları haricinde şahit beyanlarının olmaması, topluma karşı tazir suçlarının niteliği açısından değerlendirilmiştir. Bu cezaya dair ilk düzenleme I. Selim Kanunnamesi'nde yer almaktadır. Osmanlı Devleti klasik dönemine bakıldığında, birden fazla kanunnamede bu yaptırıma ilişkin düzenlemeler yer almış olup bu husus, kanunilik ilkesi açısından önem taşımaktadır. Bu ceza, kadın-erkek, Müslim-gayrimüslim ayırt etmeksizin herkese uygulanmıştır.

Mahalleden ihraç cezası ile ilgili tarih bilimi açısından incelenen çalışmalar mevcut olup bu çalışmayla kanunname hükümleri, şer'îyye sicillerinde yer alan kayıtlar ve ilgili fetvalardan yararlanarak cezanın hukuki bir bakış açısıyla incelenmesi ve ceza hukukundaki yerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Ceza Hukuku, Mahalle, Sürgün, Şer'îyye Sicilleri, Tazir.

^(*) Makalenin Dergiye Geliş Tarihi: 19.10.2024 - Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 17.12.2024
DOI No: 10.54704/akdhfd.1570208

Bu çalışma, 01-03 Haziran 2023 tarihleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen III. Uluslararası Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Kongresinde sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş, geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

^(**) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı / Ankara, Türkiye
E-posta: busra.erdem@hbv.edu.tr
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-7420-4319>

LEGAL ANALYSIS OF THE PENALTY OF EXPULSION FROM THE NEIGHBORHOOD IN THE CLASSICAL PERIOD OF THE OTTOMAN EMPIRE IN THE LIGHT OF THE SHARI'A COURT RECORDS

Abstract

In Ottoman law, the term expulsion from neighborhood refers to the exile of a person from their neighborhood and their relocation to another neighborhood, due to their behaviors. The study includes definition of the penalty of expulsion from the neighborhood, the actions involved in incidents, characteristics of the offenders, its place in legal regulations, and its characteristics in terms of principles of criminal law. In the examples examined within the scope of the study, the plaintiffs were a large group made up of neighborhood residents. Often, the neighborhood imam was also part of this group. Upon examining actions of individuals who have been expulsion from or are requested to be expulsion from the neighborhood, it has been determined that similar actions have been identified. Furthermore, it has been observed by the neighbourhood that these have made a habit of committing such offenses. It has been regarded as a distinguishing factor that, prior to litigate, individuals whose warning by the neighborhood, and that these individuals continue to persist in their conduct despite such warnings. The study will, at various points, examine whether the sanction of expulsion from the neighborhood possesses the characteristics of tazir penalties. The first regulation on this penalty is found in the code of law of Selim I. In the classical period of the Ottoman Empire is analysed, there were regulations regarding this sanction in more than one code of laws. This penalty was enforced regardless of gender and Muslim or non-Muslim. The aim of this study is to examine a legal analysis of the expulsion from neighborhood penalty by drawing on the provisions of the law code, the records in the Shari'a court records and the relevant fatwas and to evaluate its position within the framework of criminal law.

Keywords

Ottoman Criminal Law, Neighborhood, Exile, Shari'a Court Records, Tazir.

Extended Abstract

In Ottoman criminal law, the term expulsion from neighborhood refers to the exile of a person from their neighborhood and their relocation to another neighborhood, due to their behaviors. The focus of study includes definition of the penalty of expulsion from the neighborhood, the actions involved in incidents, trait of the offenders, its place in legal regulations, and its characteristics in terms of principles of criminal law. In the examples examined within the scope of the study, the plaintiffs were a large group made up of neighborhood residents and often, imam was also part of this large group. This situation is related to the surety system, which is an important concept for the Ottoman State and this concept also includes the surety of the *hüsni hal* (person's positive reputation) of the neighborhood residents. The organization of surety has maintained a kind of self-control mechanism in the society. Upon examining actions of individuals who have been expulsion from or are requested to be expulsion from the neighborhood, it has been determined that similar actions have been identified. It is seen that actions that are against public morality and that shake the social order are more prominent. It is particularly emphasized that not maintaining a state of honest and not keeping a distance from non-mahram individuals can significantly describe *su-i hal* (person's negative reputation). Especially not staying away from non-mahram people was recurring an act in the court records in terms of a person's bad behavior. Because of complainants frequently include this act as reasoning for complaint is related to the crime of *qazf*. In addition to it has been observed by the neighbourhood that these individuals have made a habit of committing such offenses. Crimes and penalties in Ottoman criminal law were divided into three parts: *hadd*, *qisas* and *tazir*. The study will examine whether the sanction of expulsion from the neighborhood possesses the characteristics of *tazir* penalties. As it is understood from the court records, many acts were punished with expulsion from the neighborhood as *tazir*. Since it is a penalty of *tazir*, the personality of the person was taken into account in the trial. For example, rendering a judgment by taking into account a *su-i hal* is a result of the discretionary authority granted to the judge in the case of *tazir* penalties. In some records, the absence of witness testimonies other than the claimants statements has been evaluated in terms of characteristic of *tazir* offenses against the community. The first regulation on this penalty is found in the code of law of Selim I. In the classical period of the Ottoman State is

analysed, there were regulations regarding this sanction in more than one code of laws, which holds significance with respect to the principle of legality. According to the general principle, this penalty was applied to everyone. It has been regarded as a distinguishing factor that, prior to litigate, individuals whose expulsion by the neighbourhood are given a warning, and that these individuals continue to persist in their conduct despite such warnings. When the complainants applied to the court, the decision was made after a trial, on the grounds that "there is no penalty without a trial".

It is noteworthy that in the Shari'a court records regarding the penalty, there is no information regarding the duration or where the punishment will go. It is thought that these question marks can be resolved in a more comprehensive archival study in the future. There are existing studies that examine the expulsion penalty from the neighborhood from a historical perspective but the purpose of this study is to conduct a legal analysis of the expulsion penalty by drawing on the provisions of the law codes, Shari'a court records and relevant fatwas, and to evaluate its position within the framework of criminal law.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde sosyal ve ekonomik teşkilatlanma açısından mahalle kavramının önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Mahallede ikamet edenlerin vergi mükellefi olması, güvenliğin sağlanması amacıyla kefalet müessesesinin oluşturulması bu önemin farklı çehrelerine örnektir¹. Osmanlı hukukunda yer alan mahalleden ihraç cezası, mahallede güvenliğin sağlanması ve toplumda denetim mekanizmasının işletilmesiyle bağlantılı bir kavramdır. Mahalleden ihraç cezası, kişilerin bazı hal ve hareketleri sebebiyle mahalleden çıkarılmaları ve bir başka mahalleye sürülmesidir. Konuyla ilgili öne çıkan değerli eserler² bulunmakla birlikte, bu çalışmada mahalleden ihracın hukuki bir bakış açısıyla incelenmesi için çaba gösterilecektir. Çalışma konusu kapsamında bu yaptırımın niteliklerini tespit açısından ilk olarak tazir cezalarının ve özellikle sürgün cezasının genel özelliklerine yer verilecek, bu yaptırımın tazir cezaları arasında yer alıp almadığı incelenecektir. Suç teşkil eden bir fiilin sürgün değil de mahalleden ihraçla cezalandırılmasında esaslı özellikler olup olmadığı tespiti muhtaç bir mesele olarak görülmüştür. Mahalleden ihracı konu eden belgeler çerçevesinde faillerin, mağdurların ve fiillerin tasniflenmesi için çaba gösterilmiştir. Makalede ceza hukuku ilkeleri açısından bu cezanın nitelikleri ve yargılama süreci, şer'iyye sicillerindeki kayıtlara yer verilerek uygulamadan örneklerle ortaya koymaya çalışılacaktır.

Araştırılan dönem, Tanzimat'a kadar olan, klasik dönem olarak adlandırılan dönemdir. Çalışmada literatür taraması yöntemi izlenmiş olup çalışma konusuyla ilgili kanunname hükümleri, şer'iyye sicillerindeki örnekler, fetvalar ve literatürdeki çalışmalar incelenmiştir. Nefy ve kısas defterleri Tanzimat sonrası dönemi

¹ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları* 4, S. 4 (1984): 73.

² Bkz. Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, S. 18 (2005): 155-173; İbrahim Etem Çakır, "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü", *Bilgi*, S. 63 (2012): 31-54; Cemal Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *Journal of History Studies* 6, S. 6 (2014): 43-70.

kapsadığından ve konu klasik dönemle sınırlandırıldığından çalışmada bu defterlere yer verilmemiştir. Şer’iyye sicilleri açısından daha çok İstanbul ve Konya’ya ait transkripsiyonu mevcut metinlerden yararlanılmıştır.

I. OSMANLI CEZA HUKUKUNDA MAHALLEDEN İHRAÇ CEZASI

A. CEZANIN TANIMLANMASI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

İslam-Osmanlı ceza hukukunda suç ve cezalar had, kısas ve taziri gerektiren suç ve cezalar olarak üç kısma ayrılmıştır. Had ve kısas, İslam-Osmanlı ceza hukukunun asli kaynaklarından olan Kur’an ve Sünnet’te yer alan ve cezası belirlenmiş suç ve cezalardır³. Tazir suç ve cezaları ise Kur’an ve Sünnet’te karşılığında belirli bir ceza tespit edilmemiş, düzenlenmesi devlet başkanına ve onun verdiği yetkiyle hâkime bırakılan suç ve cezalardır⁴. Tazir cezalarında yetki tayininin nedenini, taziri gerektiren fiilin karşılığında asli kaynaklarda belirli bir cezanın tayin edilmemesi oluşturmaktadır⁵. Cezanın belirlenmesinde örfi hukuka takdir yetkisi verilmiş olup bu takdir, sınırsız olmamakla birlikte İslam hukukuna aykırı olmayacak ve failin durumunu gözetecek şekildedir. Failin şahsiyetinin dikkate alınması, tazirin had ve kısas cezalarından ayırıcı özelliği olup çalışma konusu itibarıyla bu özellik önem kazanmaktadır⁶.

Tazir cezaları olarak ölüm, sopa, hapis, sürgün, kürek, öğütte bulunma, terk, kınama, tehdit, teşhir, azil, müsadere, para cezası, kalebentlik gibi cezalar sayılabilir⁷. Mahalleden ihraç cezasının Osmanlı ceza hukuku açısından bir tazir cezası olup olmadığı değerlendirilmelidir. İhraç, kelime olarak *huruç* kökünden gelen *dışarı atma, çıkarma* anlamına gelmektedir⁸. Mahalleden ihraç cezası, ihracı istenen kişinin mahalleden çıkarılmasını ifade eder. Bir başka anlatımla, mahalleden ihraçla cezalandırılan kişiler şehirden şehre değil, aynı şehirde bir mahalleden başka bir mahalleye sürgün edilmişlerdir. Çalışma kapsamında incelenen eserlerde tazir cezalarına ait ana başlıklarda mahalleden ihraç cezasına genel olarak rastlanmamış, sadece iki eserde sürgünün bir alt başlığı olarak bu cezaya yer verildiği tespit edil-

³ Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), 268-269.

⁴ Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 311; Mustafa Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2011), 77.

⁵ Abdülkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, çev. Ruhi Özcan-Ali Şafak (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1990), 82.

⁶ Abdülkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, çev. Ali Şafak (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1990), 255-256.

⁷ Tazir cezaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Tekin, “Şer’iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti’nde Ta’zir Suç ve Cezaları (1179/1765)” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995), 3-5; Yılmaz Yurtseven, *Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Tazir Suç ve Cezaları* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023), 45-55; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 256-271; Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 314-317.

⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), 480. Huruc kelimesinin karşılığı ise çıkış, çıkma, dışarı çıkma’dır, Devellioğlu, *Lûgat*, 440.

miştir⁹. Yani bu ceza, bir sürgün cezası olarak değerlendirilmiştir. Cezaların farklı ve benzer yanları, şer'iyye sicilinden ele alınan örneklerle ortaya koymaya çalışılacak olup öncelikle sürgün cezasının niteliklerine bakmak gerekmektedir.

Sürgün, kişinin yaşadığı yerden bir başka yere gönderilmesi ve orada ikametinin zorunlu tutulmasıdır¹⁰. Sürgün, çeşitli saiklerle ona başvurulmuş ve tarihte sık rastlanılan bir müeyyide olmuştur. Sürgün, İslam-Osmanlı ceza hukukunda da yer bulmuş bir cezadır. Bu çalışmada sürgün kavramı, iskân faaliyeti anlamı dışlanarak sadece tazir cezası olarak ele alınacaktır. Şer'iyye sicillerinde sürgün cezasına yer veren ilamlar çokça yer almış, genellikle bu ceza, “nefy” ifadesiyle belirtilmiştir¹¹. Osmanlı Devleti uygulamasında bu cezayı gerektirir fiiller, siyasi ve idari kaynaklı veya toplumsal, ahlaki ve dini kaynaklı olmuştur. Eşkiya hareketlerine katılmak, asayiş bozmak, emre itaatsizlik, tehdit etmek ve küfretmek, kız kaçırmak, rüşvet, halka zulüm, evrakta sahtecilik, zina, fuhuş, ırza geçmek, umumhanecilik, iftira, yalancı şahitlik, edebe aykırı arzuhal/mektup yazmak, hırsızlık, fal bakmak, kaçakçılık ve vergi ödememek gibi birçok fiil sürgünle cezalandırılmıştır¹². Sürgün cezasının yer aldığı kayıtlarda, her zaman belirli bir suçtan bahsedilmemiş, kimi zaman “şer'i hükümlere uymama, uygunsuz hallerinden dolayı” şeklinde genel ifadeler de yer alabilmiştir¹³. Sürgünün gerekçesini, failin bulunduğu yerde fiillerinin diğer kişiler için cazip hale gelme tehlikesi veya başkalarına zarar vermesi¹⁴; amacını da failin ıslah edilmesi yanında toplumun suç ve suçludan korunması oluşturmaktadır¹⁵. Sürgün cezasının bir başka özelliği, kişilerin gideceği yerin kararda belirtilmesidir. Bursa'dan Kıbrıs'a, Trabzon'dan Yemen'e birçok şehre sürgün gerçekleştirilmiştir¹⁶.

⁹ Bkz. Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Adalet Yayınevi, 2018), 340; Mehmet Koç, *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları* (Konya: Aybil Yayınları, 2017), 34.

¹⁰ Talip Türcan, “Sürgün”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 38 (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 164.

¹¹ “Nefy: sürme, sürgün etme; nefy-i ebed: bir daha dönmek üzere sürme, nefy ani'l-beled: şehirden sürme, nefy ve icâb: verilen emre uyarak sürgün olarak gönderildiği yere gitme, nefy ve isbât: sürülen yere gittiğini ve orada bulunduğunu ispat etme, kanıtlama.” Devellioğlu, *Lûgat*, 959.

¹² Bkz. Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 61-262; Gülbadi Alan, “19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar”, *BELLETER* 78, S. 281 (2014): 248-256; Osman Köksal, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, S. 19 (2016): 289-294; Kemal Daşcıoğlu, *İskân, Suç ve Ceza Osmanlı'da Sürgün* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007), 87-122; 165-168.

¹³ Köksal, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”, 294; Alan, “19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar”, 256.

¹⁴ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 264.

¹⁵ Esra Yakut, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 41.

¹⁶ Sürgün yerlerinin belirtildiği tablolar için bkz. Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 223-245; Alan, “19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar”, 258.

Sürenin ne kadar olabileceği hukukçular arasında tartışmalı olmuştur. Hz. Peygamber, muhsan¹⁷ olmayan zaninin yüz sopa cezasına ek olarak bir yıl sürgüne gönderileceğini bildirmiştir. Bu ek ceza, bir görüşe göre had, diğer bir görüşe göre tazir cezası olarak değerlendirilmiştir. Had cezası olduğu gerekçesiyle en fazla bir yıl olabilir diyenler yanında, tazir cezası olduğu için ulu'l-emrin takdirinde olduğunu ileri sürenler vardır¹⁸. Sürgün cezası, Ebu Hanife'nin görüşüne göre tazir cezasıdır¹⁹. Osmanlı Devleti'nde sürgün, bir tazir cezası olarak uygulanmıştır. Sürgün cezalarının ele alındığı çalışmalarda, sürenin değiştiği; kimi zaman suçlunun ıslah-ı nefis oluncaya kadar, kimi zaman bilâ-müddet yani ömür boyu sürüldüğü belirtilmiştir²⁰. Mahkeme tarafından alınan sürgün kararı, padişah onayı ile infaz edilmiş²¹; infazında çavuşlar eşlik etmiştir²². Bu görevlilerin yiyecek, barınma, ulaşım dahil masrafları devlet tarafından karşılanmış; sürgüne gönderilen kişilerin ikamet edeceği menzili ayarlamak, gittiği yerdeki kadının görevleri arasında sayılmıştır²³. Sürenin sona ermesi ve af müessesesi yanında suçlu pişman olup tövbe ederse devlet başkanı tarafından önceki mahalline dönmesine izin verilebilmiştir²⁴.

Suçlunun fiillerinin önlenmesinin ve ıslah olmasının, cezanın amaçları olduğundan bahsedilmişti. Mahalleden ihraç, niteliği itibarıyla sürgün olmakla birlikte mahalleden çıkarılan kişi, fiillerinde ısrar ederse veya hâkimde, mahalleden çıkarmayla failin ıslah olmayacağı yönünde bir izlenim olursa daha şiddetli bir yaptırım olarak şehirden sürgünle cezalandırıldığına yönelik örneklerle rastlanmıştır. Gaziantep şer'iyye sicillerine yansıyan bir olayda, namahremden uzak durmayan Zeliha ve Şerife, mahalleden ihraçla cezalandırılmış; ancak fiillerini sürdürünce Ayntab'dan sürülmüşlerdir²⁵. Başka bir örnekte, İstanbul Eyüp'te ikamet eden Ayşe hakkında mahalleden çıkarılması yönünde üç kere karar verilmiş; ancak Ayşe mahalleden ayrılmayınca

¹⁷ Muhsan kavramı, kişinin akıllı, baliğ, hür, Müslüman olduğunu ve başından geçerli ve fiilen başlamış bir evliliğin geçtiğini ifade eder, bkz. Cın/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 290.

¹⁸ Türkan, "Sürgün", 165; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 265.

¹⁹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 264.

²⁰ Bkz. Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 183-184; Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 303.

²¹ Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 277; Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", 296.

²² Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 175; Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", 296; Alan, "19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar", 261.

²³ Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 183, 194; Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", 298.

²⁴ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 265; Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", 300; Alan, "19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar", 264.

²⁵ Bkz. Semiha Zehra Özharat, "17. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayntab Şehrinde İşlenen Suçlar ve Cezaları", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, S. 3 (2014): 680.

Bursa'ya sürülmüştür²⁶. İstanbul'un Fener mahallesinde yaşayan Refika da fiillerinden dolayı ilk olarak tenbih edilmiş, sonra birkaç farklı mahalleden çıkarılmış ve ıslah olmadığı görülünce son olarak Selanik'e sürülmüştür²⁷. Örneklerde tespit edildiği üzere, sürgünden önce daha hafif bir ceza olarak mahalleden ihraç uygulanabilmiş; ancak bu durum zaruri görülmemiştir. Başka bir anlatımla bu iki ceza, terditli bir cezalandırma olarak değerlendirilmelidir. Örnek vermek gerekirse, 1830 yılında Bursa'da yaşanan bir olayda, fuhuş yapan kadınlar, "*Der-sa'âdet derûnunda meşhur olub hangi mahalleye gitseler fesâddan hâli olmayacakları ve ıslâhı kabul etmeyecekleri*" gerekçeyle Bursa'ya sürülmüşlerdir²⁸. Başka bir belgede, mahalleden çıkması istenen kadınlar pişmanlıklarını mahkeme huzurunda ifade etseler de "*hangi mahallede olsalar mazarratdan hâli olmayacakları*" açıktır denilerek çavuş eşliğinde Bursa'ya sürülmesine karar verilmiştir²⁹. Görüldüğü üzere, bu olaylarda suçluların sadece mahalleden çıkarılmakla ıslah olmayacağı düşünülerek sürgün cezasına hükmedilmiştir. Sürgün ve mahalleden ihraçta faillerin şahsiyetinin dikkate alınarak ceza verilmesi, tazir cezalarında hâkime verilen takdir yetkisinin bir sonucudur.

²⁶ Aynı gerekçe ile Eğin'e sürülen bir başka aile için de bkz. Mucize Ünlü ve Volkan Çeribaş, "Kalebend Defterlerine Göre Osmanlı'da Kadın Mahkûmlar (1800-1815)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 6, S. 16 (2019): 537.

²⁷ Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 114-115.

²⁸ "... *Der-sa'âdetimde Ebâ Eyyûb Ensârî civârında Ya Vedûd Mahallesi'nde bi'l-isticâr sâkine olan Kaya Hanım demekle meşhûre Fatıma ve vâlidesi Zeliha'nın 'ârifte ve fâhişe olub uygunsuz oldukları bi'd-defe'ât mahallesi ahalisinden kendilerine nush u pend olunarak ıslâhlarına ikdâm olunmuş ise de ıslâhı kabul etmediklerinden başka bunlar mahallede oldukça gün be gün fesâdı artırarak şer'leri cümleye sirâyet edeceği bu def'a mahallesi ahalisi tarafından inhâ ve ihbar olunarak şer'lerinden cümlelerin tahlîsi hususu niyâz ve istid'â olunmuş olmağa fi'l-hakîka merkûmlar der-sa'âdet derûnunda meşhur olub her hangi mahalleye gitseler fesâddan hâli olmayacakları ve ıslâhı kabul etmeyecekleri etrafıyla tahkik olunmuş olub bu def'a merkûmlar Ahmed ve Ali nâm iki nefer evlâdlarıyla müebbeden menfiyyen Bursa'da ikâmet etmek üzere kavâsânımızdan Nazîf Kabasa tefrikan tarafınca gönderilmiş olduğu ...*" BŞS, B303/31b. (9 Muharrem 1246-30 Haziran 1830) akt. Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 264-265.

²⁹ "... *Der-sa'âdetimde Lanka Yenikapısı dâhilinde Alaca Mescid civârında sâkine Zenciye kolbaşısı Habibe ve Zenciye Elmas ve Selime ve Tensuh ve Servinaz ve diğer Servinaz ve Habibe ve diğer Habibe ve Resma nâm 'avratlar kendü hallerinde olmayarak beher yevm kendülerinden başka on beş yirmi kadar zenciye dahi cem' ile darbuka ta'bîr olunur çalgı çalmak ve akşla oynamak misillü hilâf-ı rızâ hareketâta ictisâr ve her ne kadar kendileri tenbih olunmuş ise de yine hareket-i sâbikalarında ısrâr eyledikleri mahalle-i mezbûrenin imam ve ahâlisi tarafından bâ-arz-ı hâl inhâ ve mezbûrelerin tard ve ihrâcları husûsu niyâz ve istid'â olunub husus-ı mezbûr bi'l-fi'l İstanbul kadısı akdâ kudâtî'l müslimîn Mevlâna Abdurrahman zîdet fezâilühüye lede'l-havâle tarafeyni celb ve bi'l-müvâcehe istintak-ı birle mezbûrlar fi mâ ba'd o misillü hareketde bulunmayacaklarını ifâde ve iş'ar etmişler ise de ahâlî-i mezbûre tard ve ihrâcları niyâz ve istid'âsını tekrâr etmiş oldukları i'lâm olunub ahâlî-i mahalle mezbûrelerin ihrâcları husûsunda ısrâr eyledikleri mefhûm-ı i'lâmdan müstebân ve mezbûreler kangî mahallede olsalar mazarratdan hâli olmayacakları zâhir ve 'ayan olmağa çavuş mubâşeretîyle cümlesi Bursa'ya nefy ü teb'id olunmak fermânım olmağın ...*" BŞS, B312/37b. (Evâhir-i Zî'l-hicce 1242-20 Temmuz 1827) akt. Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 170. Aynı gerekçe ile mahalleden ihraç edilmeyen ve hakkında Bursa'ya sürgün cezası verilen Şerife Fatma'nın dava konusu için bkz. Ünlü/Çeribaş, "Kalebend Defterlerine Göre Osmanlı'da Kadın Mahkûmlar", 545.

B. MAHALLE KAVRAMI VE ÖNEMİ

Mahalle, yerleşmek anlamındaki *hall* kökünden türeyen, kişilerin ikamet ettiği şehir veya kasabanın en küçük yerleşim birimidir³⁰. Osmanlı Devleti'nde mahalle, sosyal ilişkilerle var olmuş bir yönetim birimidir. Mahalleli kavramı, birbirini tanıyan ve kimi zaman birbirinin davranışlarından sorumlu olan kişileri içermektedir³¹. Mahallede ikamet edenler, toplum yapısı ve dini ölçütler göz önüne alındığında “*aynı mescitte ibadet eden cemaat*”³² olarak tanımlanmış, aynı dine mensup olanlar genellikle aynı mahallelerde ikamet etmişlerdir. Ancak Müslümanlar ve gayrimüslimlerin bir arada ikametine ilişkin bazı istisnalar dışında hukuki bir engel olmamış³³; Müslümanlarla zimmiler, birbirlerinin evlerini satın alarak ya da kiralayarak aynı mahallede heterojen bir şekilde yaşayabilmişlerdir³⁴. Ancak kimi zaman karma mahallelerden rahatsızlık duyulduğu, zimmilerin yaşayış tarzları ve ibadet biçimleri sebebiyle evlerinin Müslümanlara satılmasının istendiğine dair örnekler de bulunmaktadır³⁵.

Klasik dönemde mahallenin yöneticisi, padişah beratıyla tayin edilen imamlar olmuştur³⁶. İmam, kimi zaman mahallenin³⁷ ve kimi zaman kadının temsilcisi³⁸ olarak görülmüştür. Vergilerin toplanması ve mahallelinin çeşitli normlar açısından denetimi de imamın görevleri arasında olup mahalledeki düzenin sağlanmasından sorumlu olmuşlardır³⁹. Gayrimüslim mahallelerde imamın yerini haham, papaz ve kocabaşı almıştır⁴⁰.

³⁰ Ali Murat Yel ve Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mahalle”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 27 (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 323.

³¹ Tahsin Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 1, S. 1 (2001): 129; Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 155.

³² Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 69.

³³ Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, 130; Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 253. Müslümanlar açısından kutsal sayılan bazı yerlerde zimmilerin oturmasının fermanlarla yasaklandığına dair örnekler için bkz. Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 18.

³⁴ Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 70-71.

³⁵ Örneğin mahallenin üç yüzden fazla Müslüman haneye ev sahipliği yaparken, evlerin zimmilere kiralınması ve satılması sonucunda bu sayının otuz üçe indiği yönündeki rahatsızlık dile getirilmiştir, bkz. Ahmed Refik, *Onbirinci Asr-ı Hicrî’de İstanbul Hayatı (1592-1688)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988), 53-54; Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, 18-19.

³⁶ Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, *İslam Medeniyeti Dergisi* 5, S. 43 (1982): 30; İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), 107.

³⁷ Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 73.

³⁸ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, 107; Kazıcı, “Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, 31.

³⁹ Kazıcı, “Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, 32-33; Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, 136-137.

⁴⁰ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, 31-32; Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 223.

Resmi kayıtlarda kişiler, ikamet ettikleri mahalle ve kefilıyla kayıt altına alınmış; mahalle, kimlik tespitinde belirleyici bir husus olmuştur⁴¹. Kefalet sistemi, Osmanlı Devleti'nde önemli bir müessese olarak görülmüştür⁴². Bu kefillik, mahallede ikamet edenlerin iyi hallerine ve aksi bir durumda doğacak sorumluluğun kişilere yüklenileceğine dairdir⁴³. Zaman zaman yapılan teftişlerle kefil olmayanlar tespit edilerek⁴⁴ bu kişilerin mahallede ikametine izin verilmemiştir⁴⁵. Örneğin 1663 yılına ait bir belgeye göre, Galata ve Kasımpaşa'da ikamet eden; ancak hüsn-i haline⁴⁶ kefil bulunmayan kadınların ihracı yönünde verilen buyruldu sonrasında, Câmî'-i Kebîr mahallesinde sakin olan; ancak namahremden çekincesi olmadığı için mahallelinin kefil olmadığı Âmine, mahalleden ihraç edilmiştir⁴⁷. Mahallelerde kefilsiz kimse kalmaması yönünde yapılan uyarı sonrasında, Fâtıma adlı kadına kefil olup olmadığının sorulduğu; bu soru üzerine Fâtıma'nın "*ben mütevellî izniyle geldim eğer sen râzî olmazsan karındaşım yeniçeri Kabakulağ'a gice ile senin 'avratın tasarruf ve menzilin ateşe yakdırırm'*" diyerek tehdit ettiği ve sonrasında mahalle ahalisinin su-i halini mahkemeye bildirip şahit olmasıyla Fâtıma'nın mahalleden çıkarılması ise Konya Şer'iyye Siciline yansıyan bir başka örnektir⁴⁸.

⁴¹ Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 158; Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", 72. Tanzimat sonrası dönemde, mahalleye yerleşen kişilerin kefillerinin olup olmadığını sorgulama ve deftere kaydetme görevi zamanla muhtara devredilmiştir, Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, 109.

⁴² Kefalet sistemi, şehir içi güvenliğin sağlanması amacıyla oluşturulan kontrol mekanizmalarından biri olmuştur, Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 156. Söz konusu uygulamanın bir çeperini de düzensiz göçün önlenmesi amacıyla şehirlerarası denetim oluşturmuştur. Özellikle İstanbul'un nüfusunun hızla artmasıyla hırsızlık, fuhuş gibi olayların da artış göstermesi bu denetimlerin yapılmasını zaruri kılmıştır. Şehre gelenlerin mürur tezkirelerini kontrol gerçekleştirmiş, Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, 108. Ayrıca hukuki sorumluluk doğuran kasame müessesesinin uygulanmasında da mahalleli kavramı önem arz etmiştir, kasame müessesesi için bkz. Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285-286.

⁴³ Özcan, "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", 132, 142. Kefalet sisteminde ayrıca imanın kefaleti de göz önünde tutulmuştur, Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, 107.

⁴⁴ Galata ve Tophane'ye dışardan gelen ve evli olmayan Rum ve Ermenilerin kefilsiz yerleşmelerine izin verilmemesine dair Galata kadısına ferman için bkz. Ahmet Refik, *İstanbul Hayatı*, 21-22.

⁴⁵ Kazıcı, "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bâzı Görevleri", 33; Özcan, "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", 142-144.

⁴⁶ Mahkemede yargılanan kişilerin güvenilir, iyi halli olduğu *hüsn-i hal*, suçlu veya suçlu potansiyeğinde olduğu da *su-i hal* ifadesi ile belirtilmiştir.

⁴⁷ *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H.1073-1074/M.1663)* (İstanbul: Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), Hüküm no: 244, 212.

⁴⁸ İzzet Sak ve İbrahim Solak, *53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1148-1149/1736-1737)* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2014), 600.

C. CEZANIN HUKUKİ DÜZENLEMELERDEKİ YERİ

Ceza hukuku ilkeleri açısından incelendiğinde kanunilik ilkesi, suç sayılan bir fiili gerçekleştiren kişinin kanunda öngörülen cezayla cezalandırılabilmesini ifade eder. İslam-Osmanlı ceza hukukunda fiillerin Kur'an ve Sünnet tarafından yasaklanmış ve cezasının belirlenmiş olması yönünden had ve kısas suç ve cezalarında kanunilik ilkesi geçerli olmuştur. Tazir suçlarına bakıldığında suçların ve cezalarının tespiti, örfi hukukun alanına bırakılmış; ancak bu, yetkinin sınırsız olduğu anlamına gelmemiştir⁴⁹. Osmanlı ceza hukukunda İslam ceza hukukunun esasları uygulanmış; tazir suç ve cezalarında bu, Osmanlı padişahlarının devlet başkanı yetkisini kullanıp kuralları koyması şeklinde uygulamaya yansımıştır. Bu doğrultuda birçok kanunname düzenlenmiştir. Tazir suç ve cezalarının büyük oranda kanunnamelerde yer alması, kanunilik ilkesinin bir yansıması olarak görülmüştür⁵⁰.

Klasik dönem Osmanlı Devleti kanunnamelerinde mahalleden ihraca ilişkin birçok düzenleme mevcuttur. I. Selim Kanunnamesi m. 121'de; "*Ve dahi bir kimesneyi mahallesi veya karyesi cemâ'ati hırsuzdur ve kahbedir deyü şikâyet edüb bize gerekmez deyü red etseler, vâkı'â müttehem ise, dahi beyn'en-nâs ma'lûm ola, mahallesinden ve karyesinden nefy edeler. Eğer mahalle kabul etmezse, şehirden süreler, şöyle bileler.*" şeklinde düzenlenmiştir⁵¹. I. Selim Kanunnamesi'nde yer alan bu hüküm, cezanın kanunnamelerdeki ilk düzenlemesi olarak kabul edilmektedir⁵². Daha sonra aynı hüküm, Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nde⁵³, 1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nde⁵⁴, II. Selim dönemine ait Celâlzâde

⁴⁹ Cin/Akıymaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 272.

⁵⁰ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 124; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 53.

⁵¹ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 3. Kitap* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1991), 106. Burada kahtelik fiilinden fuhuş yapan kadınların anlaşılabilirliği görüşü için bkz. Nevin Ünal Özkorkut, *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2009), 136; Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki", 51.

⁵² Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki", 50; Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 41.

⁵³ m. 188: "*Ve dahi bir kimesneyi mahallesi veya karyesi cemâ'ati hırsuzdur deyü veya kahbedir deyü şikâyet edüb bize gerekmez deyü mahallesinden ve karyesinden sürdürülüb gidereler. Ve eğer varduğı yerde kabul etmeyeler, şehirden sürülür. Amma birkaç gün tevakkuf edeler, tâ ki, ol yaramazlığına tevbe eyleye; salâh üzere olursa, dahl etmeyeler ve illâ olmaz ise, ol mekândan sürüb red edeler, şehirden çıkaralar*" Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 4. Kitap I. Kısım* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992), 318.

⁵⁴ m. 304: "*Ve dahi bir kimesne için hırsuz veya kahbedir deyü mahallesi veya karyesi cemâ'ati şikâyet edüb bize gerekmez deyü red etseler, fil-vâkı' töhmeti ol kimesnenin beyn'en-nâs ma'rûf olsa mahallesinden veya karyesinden red edüb süreler. Ve eğer varduğı yerde dahi kabul etmezler ise, şehirden süreler. Amma birkaç gün tevakkuf edeler, ta ki, ol kimesne evvelki yaramazlığına tevbe edüb ıslâh üzerine olursa hoş ve illâ andan red edüb şehirden süreler, çıkub gide*" Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 6. Kitap II. Kısım* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1993), 488.

Kanunnamesi'nde⁵⁵ ve III. Murad devrinde hazırlanan Kanun-ı Osmani'de⁵⁶ küçük değişikliklerle tekrar yer almıştır⁵⁷. Ancak bu düzenlemelerde, I. Selim Kanunnamesindeki halinden farklı olarak mahalleden çıkarılmak istenen kişiye birkaç gün müddet verilmesi gerektiği, eğer kişi eylemlerinde ısrar ederse, tövbe etmeyip kötü halini sürdürürse sürüleceği özellikle belirtilmiştir.

IV. Mehmet devrine ait kanunnamede ise “*Bir kimse için hırsız bakiyedir deyü mahalle veya kariye cemaati şikâyet edip red ve tard etseler filvaki ol kimse-nin töhmeti beynülhas maruf olsa mahallesinden ya kariyesinden rededip süreler eğer vardığı yerde dahi kabul etmezlerse şehirden süreler ama bir kaç gün tevkif ede belki tövbe ve istifâr ile islah-i nefis eyler eylemez ise süreler.*” düzenlemesi ile diğerlerinden farklı olarak sadece hırsızlık suçundan bahsedilmiştir⁵⁸. Ancak çalışmadaki örneklerle bakıldığında fiillerin bu iki suçla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki düzenlemelerde, çıkarılan mekân mahalle veya karye olarak belirtilse de çalışma konusu gereği sadece mahalleye ait kayıtlar incelenmiş, literatür taramasında rastlanılan karyeden ihraca ilişkin örneklerle ayrıca yer verilmemiştir; çünkü karyeden ihracı gerektiren fiiller ve şer'iyye sici-line tescil edilen hususlar mahalleden ihraç kararları ile benzerdir⁵⁹.

⁵⁵ m. 307: “*Dahi bir kimesne için hırsuz ya kahpedir deyü mahallesini ya karyesi cemâ'ati şikâyet edüb red ve tard murâd etseler, fil-vâkı' ol kimesnenin beyn'en-nâs töhmeti ma'ruf olsa mahallesinden ya karyesinden red edüb süreler. Eğer varduğı yerde dahi kabul etmezlerse, şehirden süreler. Amma birkaç gün tekavvuf edeler, belki ol kimesne tevbe ve istiğfâr ve islah-ı nefis ede, etmezse süreler*” Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 7. Kitap* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994), 356.

⁵⁶ m. 13: “*Ve dahi bir kimesne hırsuzdur veya kahpedir deyü mahallesini halkı veya karyesi halkı şikâyet edüb bize gerekmez deyü red etseler, vâkı'â töhmeti beyn'en-nâs ma'ruf ve meşhur olsa, mahallesinden ve karyesinden sürüb gidereler. Gerü varduğı yerde kabul etmezler ise, birkaç gün tekavvuf edeler, ol yerde yaramazlığına tevbe edüb salâh üzere olursa dahl etmelere ve illâ ol mekândan dahi red edüb gidereler*” Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 8. Kitap* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994), 111.

⁵⁷ Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 42; Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, 144; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 50-51.

⁵⁸ Ahmed Lutfi, Mir'at-ı Adalet'ten akt. Coşkun Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4*, S. 1 (1947): 59-60, erişim 26 Mayıs 2024, <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Auhfd/Issue/42846/517985>; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 51.

⁵⁹ Örneğin “*Ashâb-ı arzuhâl Nifoż nâm karye ahâlîsinden Yani v. Todori ve İstefan v. Kelb ve Yani v. Kostantin ve Dimo v. İlyâ ve Dimitrakî v. Pavlov ve Mano v. Palaş ve Yorgo v. Praşkova nâm zimmîler Eyüb mahkemesinde meclis-i şer'a ihzâr etdirdikleri derûn-ı arzuhâlde mastûr'ul-ism Martin v. Lako nâm zimmî muvâcehesinde mesfûr Martin üç-dört senedir karyemize gelip müsteciren mütemekkin olup hamr ve arak bey'ine mübâşeret ve cem' olan kimesnelerin ef'âl-i kabîhalarından cümlemiz mutazarrır ve müteallimleriz deyü iştikâ ve ihbâr ve mesfûr Martin zimmî âhar mahalden gelip karyemizde müsteciren mütemekkin olmağla ihrâcını talep ederiz dediklerinde mesfûr Martin dahi kendi rızâsıyla ahar mahalle gitmek üzere ta'ahhüd eylediği üç gün mukaddem zabt ve tescil olunduğu imtisâlen-il'l-emri'l-âli huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.*” *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (H.1154-1161/M.1741-1748)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 1012, 621. Başka bir çalışmada da köyden ihraçla mahalleden ihraç kararlarının mahiyeti ve şekli özelliklerinin aynı olduğu belirtilmiştir, bkz. Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 163.

II. ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR TASNİF DENEMESİ

A. SİCİLLERE KONU FİİLLER

İslam hukukunda suç, yasak bir fiili gerçekleştirmek veya emredilen fiili terk etmek şeklinde oluşmaktadır⁶⁰. Suçun unsurları kanuni, maddi, manevi ve hukuka aykırılık olarak dört unsur şeklinde sayılmıştır⁶¹. Tazir suçları doktrinde, suçun unsurlarının eksikliği nedeniyle hakkında had ve kısas cezası uygulanamayan suçlarla⁶² İslam'ın açıkça yasakladığı; ancak ceza tespit etmediği fiillerin⁶³ ceza düzenlenmesinin devlet başkanına bırakılan suçlar olarak iki ana başlıkta incelenir⁶⁴. Açıkça yasaklanmadığından fiilin kendisinin suç teşkil etmediği; ancak kamu menfaati için yasaklanan fiiller de devlet başkanının düzenlemesine bırakılmıştır⁶⁵. Bu nedenle tazir suçları açısından sınırlı sayı ilkesi geçerli değildir⁶⁶.

Şer'iyye sicilleri incelendiğinde tazir suç ve cezalarının bu özelliklerine uygun olarak birçok farklı fiilin mahalleden ihraçla cezalandırılmasının istendiği veya cezalandırıldığı görülmüştür. Bu fiillere örnek olarak küfretmek⁶⁷, kötü sözler söylemek⁶⁸, içki içip sarhoş olmak⁶⁹, içki satmak⁷⁰, ispiyoncu olmak⁷¹, peze-

⁶⁰ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 69.

⁶¹ Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 271.

⁶² Örneğin nisab maldan daha az çalmak, teşebbüs derecesinde kalan hırsızlık.

⁶³ Irza geçme, kız kaçırma, kalpazanlık, yalancı şahitlik, bazı yiyeceklerin yasaklanması, ölçüde ve tartıda hile yapmak, faiz yemek, hakaret etmek, rüşvet, kumar ve şans oyunları, izinsiz olarak evlere girmek ... Ayrıntılı bilgi için bkz. Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 135-139; Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 313.

⁶⁴ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 77.

⁶⁵ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 146-147; Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 313.

⁶⁶ Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 269; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 82.

⁶⁷ "Fatıma kendi hâlinde olmayıp hadîdetü'l-lisân olmağla dâimâ bize şûtûm-ı galîza ile şetm ve tekdîr etmekle" *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil (H.1204-1207/M.1790-1793)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 370, 315; "Cümlemize ve ehl ü iyâlimize şûtûm-ı galîza ile şetm etmekle" *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H.1152-1153/M.1740)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 481, 420.

⁶⁸ "Fâtıma ve Saime ve Hadice hatunlar mahalle-i mezbûr sâkinelerinden olup lâkin kendi hâllerinde ırz ve edebleriyle mukayyedeler olmayıp bed-zebân ve hadîdetü'l-lisân olduklarından mâ'adâ dâimâ muvâcehelemizde bizlere ta'zîri müceb elfâz-ı kabîha ve şûtûm-ı galîza ile şetm etmeleriyle" *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 397 Numaralı Sicil (H.1255-1256/M.1839-1840)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 286, 215; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 17, 131.

⁶⁹ "Birbirlerine ecnebi ve nâ-mahrem hâzîrûn-ı mezkûr menzîlinde cem 've meclis kurup şurb-i hamr ettikleri" *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H.1162-1163/M.1749-1750)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 175, 201; "merkûme Drohi Nasrâniye kendi hâlinde olmayıp leyl ü nehâr şurb-i hamr edip mest ve lâ-yu'kal olduğu hâlde" *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1001, 630.

⁷⁰ "Kasber ve refîkî Dimitrakî zimmîler mahalle-i mezbûrede meyhâne ihdâs edip eşkiyâ cem'olmağla nice fesâda müeddî ve ehl-i ırza ta'aruz olunup" *Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 770, 558; "hamr ve arak bey'ine mübâşeret" *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1012, 621.

⁷¹ "İsmail kendi hâlinde ırzıyla mukayyed olmayıp müzvevîr ve müfsid olup mahalle-i mezbûre ahâlisi ile gavga ve herbirini bir güne ta'ciz ve tekdîrden hâlî olmayıp" *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 235, 245.

venk olmak⁷², fuhuş yapmak⁷³ verilebilir. Şikâyet edilenlerin fiilleri tek bir suç ile sınırlı kalmamış; çoğu zaman birçok fiilden rahatsızlık duydukları mahalleli tarafından dile getirilmiştir⁷⁴.

Bazı kayıtlarda şikâyet edilen imam ve müezzin gibi din görevlileri olmuş; şikâyet konusunu görevlerine dair fiiller oluşturmıştır. 19. yüzyıl başında İstanbul'da geçen bir olayda mahalleli, imam Hafız Hüseyin Efendi'nin arabozucu davalarda şahitlik etmeyi kendine kâr eylediği, örnek bir kişi olacağı yerde fık u fücür ederek su-i hali olduğunu beyan edip mahalleden çıkarılmasını istemişlerdir. Aynı kayıтта, adı geçen imamın öncesinde de şikâyet edildiğinden görevinden ayrıldığı; ancak bir sene sonra kendi hali ve hizmeti ile meşgul olma-ya söz vererek göreve yeniden başladığı anlaşılmaktadır⁷⁵. Bir başka örnekte ise müezzinin, nikah akdi ve gasil hizmetlerini sürekli aksatması, sınırını bilmeyerek mahalleliye taziri gerektirecek sözler söylemesi şikâyet sebebi olarak mahkemeye sunulmuştur⁷⁶.

Davalılara isnat edilen bu iddiaların çoğunda “*kişinin kendi halinde olmaması*”, ihracı istenenlerin tanımlanmasında bir turnusol olarak kullanılmıştır. Ayrıca kayıtlarda yer alan fiillerin kişiler tarafından bir alışkanlık haline gelip süreklilik

⁷² “*Râbi'a kendi hâlinde olmayup mahalle-i mezbûrede sâkine olduğu menzile ecânibe olan hatunları getirüp nâ-mahrem olan kimesneleri cem' idüp pîzevenklik ider*” İzzet Sak, 47 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1128-1129/1716-1717) (Konya: Tablet Kitabevi, 2006), 374; “*Mustafa kendi hâlinde olmayup her gün mahalle-i mezbûrede sâkin olduğu menzile kendiye nâ-mahrem avratlar getirdiğinden mâ'adâ birbirine ve kendiye nâ-mahrem ricâl ve nisvânı kendi menziline cem' edip fık u fücür ettirmekle*” İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H.1090-1091/M.1679-1680) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), Hüküm no: 66, 114; “*Esîrci Âişe nâm avrat kendi hâlinde olmayup dâimâ esîr bahânesiyle ricâl ve nisâdan birbirlerine nâ-mahrem kimseleri menziline getirip fık ü fesâd üzere olmağla*” İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H.1143-1144/M.1730-1732) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 681, 536.

⁷³ “*Belkis mahalleimizde sâkine olup, kendü hâlinde olmayup, gece ve gündüz evine nâ-mahrem ve levend getirip me'vâ-yı fevâhiş olup dâimâ fık u fücür üzredir*” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (H.1027/M.1618) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), Hüküm no: 539, 366; “*Öteden beri kendi hâllerinde olmayup nâ-mahrem ve ecânib ve muharremâtın kat'a ictinâbları olmamağla kendilerine kirâren ve mirâren tenbîh olunduklarında kat'a mütenebbihler dahi olmayup fuhşlarını evvelkinden ziyâde ızhâra ictirâ eder olmalarıyla*” Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil, Hüküm no: 337, 295.

⁷⁴ 17. yüzyıla ait Gaziantep şer'iyye sicillerindeki kişilere isnat edilen suçlamalar için bkz. İsmail Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, S. 1 (2009): 247. 17. ve 18. Yüzyıllarda Kayseri'de şer'iyye siciline yansıyan olaylardaki örnekler için bkz. Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 166.

⁷⁵ İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H.1216-1217/M.1801-1803) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 494, 423. Kayıтта, imamın örnek kişi olması gerekirken fiilleriyle diğer insanlara kötü örnek olduğunun özellikle belirtilmesi, ceza hukuku açısından da önemlidir. Kamu görevlisinin örnek bir kişiliğe sahip olması gerekliliği, cezayı ağırlaştırıcı nedenlerden biri olarak belirtilmiştir, bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 254.

⁷⁶ İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil (H.1241-1242/M.1826) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 67, 102.

arz ettiği görülmektedir. Çalışma kapsamındaki örnekler incelendiğinde “*namahrem kişilerden çekinmemek*” ise bir kişinin su-i hali açısından sıklıkla tekrarlanan bir fiil olarak ilgi çekicidir. Bu anlatım, çoğunlukla gayrimeşru ilişkileri belirtmek için fık u fücür eylemek⁷⁷ ve fuḥş yapmak⁷⁸ fiilleriyle birlikte yer alsa da bazı kayıtlarda, kişi hakkında genel bir tanım için tek başına da kullanılabilmektedir⁷⁹.

Mahalle halkının gayrimeşru ilişkileri belirtmek için “*namahremden uzak durmaması*” ifadesinin kullanılmasının hukuki yönden birçok sebebi olduğu söylenebilir. Bu sebeplerden en önemlisi zina suçunun ispatının hukuken belli şartlar altında gerçekleşmesidir. Kadın ile erkek arasındaki evlilik dışı cinsel ilişki *zina* olarak adlandırılmıştır⁸⁰. Zina suçunun ispatı için dört erkek tanığın mahkeme huzurunda şahit olması ya da faillerin zina fiilini gerçekleştirdiklerini dört ayrı kez ikrar etmeleri gerekmektedir⁸¹. Söz konusu ispat araçlarının sıkı şartlara bağlanması suçu ispatta zorluk yaratmıştır. Sicillere yansıyan olaylara bakıldığında, kadının evinden kendisine namahrem bir erkeğin çıktığının görüldüğü⁸² veya bir kimsenin eşi öldükten sonra evine kadınlar getirdiği⁸³ gibi hususlar şikâyet konusu olmuştur. Kimi zaman da mahalleli, bu durumu mahkemeye taşımadan önce kişilerin suç üstünde yakalanmaları için ihbarda bulunmuştur⁸⁴. Davacıların

⁷⁷ *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi 74 Numaralı Sicil (H.1072-1073/M.1661-1662)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), Hüküm no: 450, 423; *Eyüb Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 102, 142; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 326, 292.

⁷⁸ *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 337, 295.

⁷⁹ “*Âmine'nin ecâibiden olan nâ-mahrem kimesnelerden tehâşisi olmayıp*” *Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 244, 212; “*Ümmüğülsüm ve Velîyüddin kendi hallerinde olmayıp menzillerine ecnebî kimesneler duhûl ve nâ-mahremden ictinâbları olmamağla mezbûrânın evzâ' ve etvârlarından bir vechile hoşnud ve râzî değilleriz*” *İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 100, 130. Başka bir çalışmada, araştırma kapsamında incelenen sicillerde yer alan dava kayıtlarının yüzde elli beşinde gerekçe olarak gayrimeşru ilişkilerin gösterildiği tespit edilmiştir, tespit için bkz. Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 56-57.

⁸⁰ Ünal Özkorkut, *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu*, 25.

⁸¹ Ünal Özkorkut, *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu*, 101-103.

⁸² *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 368, 314. Ayrıca bkz. “*alay çavuşu menziline girdiğini görüp üzerine vardığımızda merkûm çavuş bizim üzerimize kılıç çeküp hücum itmeğle mezbûre Âişe'den bi'l-cümle mahallemiz ahâlisi mutazarırlardır*” Sak, 47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 203. Ayrıca bkz. Mehmet Ali Ocak, “Trabzon Şer'iye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti'nde Yaşanan Asayiş Olayları” (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015), 68.

⁸³ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H.1179-1180/M.1765-1767)* (İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019), Hüküm no: 509, 419. Ebu Hanife'ye göre, bir kadınla bedel karşılığında birlikte olan erkeğe akid şüphesinden dolayı had cezası verilme de tazir cezasıyla cezalandırılır, Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 203; Ünal Özkorkut, *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu*, 72.

⁸⁴ Üsküdar'da mahalleli, Ayye ve kız kardeşi Zeynep'in evine aldıkları iki nefer bostaniyi gözetleyerek ihbar etmişler; ancak bostaniler bu esnada evden firar etmeyi başarmışlardır, bkz. *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 125, 188.

zinaya yönelik beyanlarda bulunsalar da açıkça zina suçunun işlendiğine dair bir iddiada bulunmadıkları görülmüştür. Çünkü, İslam hukukunda muhsan bir kişiye zina yaptığı yönünde ispatlanamayan isnatta bulunmak *kazif* yani *zina iftirası* suçuna sebep vermektedir⁸⁵. Her ne kadar davacıların beyanlarına bakıldığında davalıların su-i hali sabit olsa da özellikle namahremle baş başa kalma fiili, zina için hazırlık hareketi olarak değerlendirilebilir. Hazırlık hareketleri, kural olarak Osmanlı hukukunda cezalandırılmaz; ancak asıl suçtan bağımsız başka bir suç oluşturuyorsa cezalandırılabilir⁸⁶. Bu nedenle namahremden uzak durmamak tek başına taziri gerektirecek bir fiil olarak düşünülebilir. Bu gerekçelerle mahkemeye konu olan olaylarda, davalıların beyanları dikkat çekicidir. 1716 yılında Konya Furkân Dede Mahallesinden ihracı istenen Kerime'nin eşinin uzak diyarda olduğu, namahrem kimselerin sürekli evine geldiği, Kerime'nin de aynı mahalleden Abdullah'ın menziline gittiği mahalleli tarafından gözlemlenmiştir. Bu iddialar karşısında Abdullah “*mezbûre hatunun zevci âhar diyâra gider oldukda zevceyi gör gözet nezâret eyle dimekle binâ'en 'alâ zâlik menzilime gelir*” diyerek fiillerine gerekçe sunmuştur⁸⁷. 1736 yılına ait bir başka belgede, mahalle sakinlerinden Mehmed ve Marziye'nin gece-gündüz görüştükleri ve bu görüşmenin Marziye'nin menziline gerçekleştiği iddia edilince Marziye, “*her gice mezbûr Mehmed bana sû-i kasd ile menzilime gelür ve ben feryâd eylediğimden firâr ider*” diyerek kendini savunmuş⁸⁸; ancak ikisi de mahalleden ihraç edilmiştir.

Namahremden uzak durmamak sadece gayrimeşru ilişkiler çerçevesinde değil İslam'ın genel öğretilerine uygun bir yaşam için de dikkat çekici bir unsur olmuştur. 17. yüzyıla ait bir kayıta, mahalleli “*Mehmed'in mahallemizde sâkin olduğu menzil, zevcesi ile kız karındaşlarının bi'l-iştirâk babalarından intikâl-i âdi ile müntakıl menzilleri olmağla mezbûr Mehmed zevcesi ile ve zevcesinin kız karındaşları olup kendiye nâ-mahrem olan üç hâtun ile ma'an sâkinler olup her bâr mezbûr Mehmed'e zevcen ile başka menzilde sâkin ol deyu tenbîh eylediğimizde mütenebbih olmadı*” gerekçeleriyle kendine namahrem kişilerle aynı evde yaşayan Mehmet'in mahalleden ihracı istenmiştir⁸⁹. İleri sürülen gerekçeler, Osmanlı aile hukukuna uygun olup evlilik birliği içerisinde kocanın müşterek ikametgahı belirleme ve eşine belli şartlar altında ayrı bir mesken belirleme mükellefiyeti vardır. Ayrıca kadın da eşinin rızası dışında eşiyle akrabalarını aynı

⁸⁵ Kazif suçunu işleyen kişiye 80 sopa ceza verilir ve tebei ceza olarak da tanıklığı kabul edilmez, Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 293-294.

⁸⁶ Bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 178.

⁸⁷ Sak, 47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 417-418.

⁸⁸ Sak/Solak, 53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 123. Zina yapan bazı kadınların ceza almamak için saldırıya uğradıklarını beyan etmekten çekinmedikleri de gözetilmelidir, bkz. Cemal Çetin, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 45 (2019): 70.

⁸⁹ *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 106 Numaralı Sicil (H. 1067-1069/M. 1656-1658)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 256, 293.

meskende oturtamaz⁹⁰. Konya şer'iyye sicillerine yansıyan 1692 tarihli bir başka örnekte, imam Molla Mehmed'in bitişik komşusu İsmihan'dan çekinmediği, bu kişilerin evlerinin arasındaki duvarın yıkıldığı, namahrem olmalarına rağmen görüşüp konuştukları ve dostluk ettikleri şikâyet konusu olmuştur⁹¹. 1704 yılına ait ilgi çekici bir başka olayda ise tellak Seyyid, mahkeme tarafından kendisine namahrem olan eski eşini menziline getirmemesi gerektiği konusunda uyarılmıştır. Seyyid mahkemedeki beyanında tellak olduğunu, hamama işe gittiğinde eski eşinden ve ölen eşinden doğma çocuklarına yemek pişirmek için eski eşinin evine geldiğini, çocuklarına evde yemek yedirdikten sonra çocukları da alıp yaşlı bir kadın komşusunun evine giderek orada çocukları teslim için beklediklerini, kendisi ile yan yana olmadığını belirtmesine rağmen bu uyarıyı almıştır⁹². Bu örneklere bakıldığında, kadın ve erkek arasında haklı gerekçeler olsa dahi kurallara uygun yaşanılması istenmiştir⁹³.

Yukarıda bahsi geçen fiiller yanında, aile hukukuna ilişkin şikayetler de mevcuttur. İstanbul Mahkemesi'ne yansıyan olayda, mahalleden çıkarılmak istenen Hüseyin, ilk olarak eşini talak-ı selase ile boşanmış; sonrasında iddet süresi bitmeden eşini başkasıyla evlendirmeye çalışmış; mahalleli bunu engellemeye çalıştığında ise küfretmiş, “Allah'tan kork” diye insanlar tepki gösterildiğinde *mahalleyi ateşe veririm* diyerek tehditler savurmuştur⁹⁴. Evli olmasına rağmen eşinin başka yerde iskân etmesini fırsat bilerek başkasıyla evlenmeye çalışan kadınlar da mahkemeye şikâyet edilmiştir⁹⁵. Söz konusu örneklere bakıldığında kişilerin Osmanlı aile hukuku çerçevesinde yasaklanan fiilleri gerçekleştirdikleri, bunların mahkemede gerekçe olarak sunulduğu görülmektedir. Bir başka örnekte, Hafız Hüseyin Efendi'nin imam vekili olmak amacıyla toplumun işlerine karıştığı, bir gece mahalleden birinin menziline “*fahişe avrat var*” diyerek bölükbaşı ile beraber duvardan aşarak girdiği; ancak kimsenin bulunmadığı, böyle bir olayın önceden de yaşandığının altı çizilerek mahalleden ihracı talep edilmiştir⁹⁶. Yine İstanbul şer'iyye sicillerine yansıyan, yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra

⁹⁰ Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 444-445.

⁹¹ İzzet Sak ve İbrahim Solak, *38 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1103-1104/1692-1693)* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 285, 2016), 127.

⁹² İzzet Sak, *Konya 41 Numaralı Kadı Sicili (1115-1116/1703-1704)* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 260, 2016), 133.

⁹³ M. Âkif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 205.

⁹⁴ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H.1099-1100/M.1688-1689)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 216, 192. Eski eşini iddet içinde tekrar evlendirmeye çalışan kocaya mahalle halkının tepkisi hukuka uygun bir tepkidir. İddet, kadının evliliğinin sona ermesinden sonra yeniden evlenmesi için beklemesi gereken süredir, Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 479.

⁹⁵ Örnekler için bkz. *Eyüb Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 102, 142; *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 327, 300.

⁹⁶ *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 993, 626.

eşkıyalık yapan ve bu sebeple idam edilen yeniçeriyi, yakalanmadan önce evinde saklayan kişinin⁹⁷ ve yeniçerinin eşinin⁹⁸ mahalleden çıkarılması isteği ise mahallelinin suç ve suçluya yaklaşımını gösteren bir başka ilgi çekici örnek olmuştur.

B. MAHALLE AHALİSİNİN ROLÜ

Mahalleden ihracın konu olduğu belgelerin çoğunda mahallelinin kalabalık bir topluluk halinde şikayetçi olduğu görülmektedir⁹⁹. Öyle ki belgede davacıların isimlerinden sonra yer alan “ve sâirleri” ifadesinden ismi kayda geçmeyen birçok kişinin de mahkeme huzurunda olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁰. Bazı örneklerde ise tek bir şikayetçiye rastlanılmıştır¹⁰¹. Şer'iyye sicillerine konu olan olaylarda mağdur olan kişiler, tek başına veya kalabalık bir grup halinde mahkemenin huzuruna gelerek davacı olmuşlar; kimi zaman görevliler de bu kalabalık içerisinde yer almıştır¹⁰². İncelenen olaylarda şikayetçiler arasında çoğunlukla mahallenin imamı bulunmakta olup¹⁰³ müezzin de imamla beraber kayıtlara geçen görevlilerden olmuştur¹⁰⁴. Mahallenin güvenliğinden sorumlu olup bir nevi savcılık görevlerini

⁹⁷ *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 78, 110.

⁹⁸ *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 58, 95.

⁹⁹ Şikayetçilerin sayısının kırk kişiden fazla olduğu bazı kayıtlarda özellikle “ve sâir mazbûtü'l-esâmî kırk neferden mütecâviz kimesneler” diyerekten belirtilmiştir, bkz. *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil* (H.1221-1222/M.1806-1808) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 480, 312; *İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 494, 423.

¹⁰⁰ Örnekler için bkz. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil* (H.1241-1242/M.1826-1827) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 416, 468; *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 403 Numaralı Sicil* (H.1154-1155/M.1740-1742) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 112, 99; *İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 216, 192; *Eyüb Mahkemesi 74 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 450, 423; *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 78, 110; Hüküm no: 67, 102; *İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 539, 366; *Bab Mahkemesi 397 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 286, 215.

¹⁰¹ *İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 54 Numaralı Sicil* (H.1102/M.1691) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), Hüküm no: 434, 357; Sak/Solak, *53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili*, 600 ve ayrıca bkz. Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat”, 248; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 55.

¹⁰² Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 160.

¹⁰³ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil* (H.1222-1223/M.1807-1809) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 47, 105; *İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 216, 192; *İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 100, 130; *Bab Mahkemesi 54 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 434, 357; *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 415, 342; Hüküm no: 337, s. 295; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 326, 292; Hüküm no: 304, s. 281; *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 67, 102; *Eyüb Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 102, 142. Tanzimat sonrası dönemde mahalle teşkilatında muhtarın da görevli olması sicillere yansımış, o döneme ait sicillerde imamın yanında muhtarın adının geçtiği tespit edilmiştir, bkz. *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil* (H.1257-1258/M.1841-1842) (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 443, 509; Hüküm no: 266, 313; *Bab Mahkemesi 397 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 286, 215.

¹⁰⁴ *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil* (H.1042-1043/M.1633) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), Hüküm no: 101, 121; *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 368, 314; *Üsküdar Mahkemesi 403 Numaralı Sicil*, Hüküm

üstlenen subaşı ise kimi zaman mahallelinin şikayetlerini dinleyerek¹⁰⁵ kimi zaman da re'sen¹⁰⁶ ya da aldığı talimatlarla¹⁰⁷ ihbarları mahkemeye iletmek ve bu kişilerin keyfiyet-i halinin araştırılmasını talep etmekle görevli olmuştur¹⁰⁸. Bazı örneklerde zimmi tebaadan birisinin mahalleden çıkarılması istendiğinde Müslüman ahali yanında gayrimüslimlerin de şikayetçiler arasında yer aldığı tespit edilmiştir¹⁰⁹. Ayrıca belirtmek gerekir ki çalışma kapsamında incelenen örneklerde mahkemeye başvuranların hepsi erkeklerden oluşmaktadır.

İncelenen sicillerde dikkat çeken bir diğer husus, şikayetçilerin mahkemeye gelmeden önce ihracı istenen kişileri uyardırlardır. Mahalle ahali, bu kişileri birçok kez uyardıklarını; ancak uyarıların dikkate alınmayıp fiillerde ısrar edildiğini, bu sebeple mahkemeye başvurma zarureti doğduğunu özellikle belirtmişlerdir¹¹⁰. Burada uyarıdan anlaşılması gereken sözlü uyarıdır. Gayrimeşru ilişkileri işaret etmesi noktasında kapıya katran sürülmesi, Osmanlı toplumunda başka bir uyarı biçimi olarak ele alınmıştır¹¹¹. Çalışma kapsamında incelenen belgelerde, mahalleden çıkarılanların kapısına katran sürülerek simgesel uyarı yapıldığına dair örneğe rastlanılmamış olup ancak kişilerin kapısına haksız bir şekilde katran sürdüğü için ihraç edilen mahalleli tespit edilmiştir. 1660 yılında Konya'da kayda geçen olayda, Topraklık Mahallesi sakinlerinden Mustafa, diğer bir sakin

no: 112, 99; *İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 416, 468; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 17, s. 131; *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 327, 300. İncelenen kayıtlarda bekçinin de şikayetçiler arasında bulunduğu görülmektedir, bkz. *İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 416, 468.

¹⁰⁵ İzzet Sak, *Konya 11 Numaralı Kadı Sicili (1071-1072/1661-1662)* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 229, 2014), 396; Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki", 50.

¹⁰⁶ *İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H.1085-1090/M.1674-1679)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), Hüküm no: 192, 158. Örnekler için ayrıca bkz. Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", 74-75; Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 160.

¹⁰⁷ Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki", 55.

¹⁰⁸ Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004), 48.

¹⁰⁹ *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 415, 342; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1001, 630; *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1012, 621; Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki", 50; Ocak, "Trabzon Eyaleti'nde Yaşanan Asayiş Olayları", 68.

¹¹⁰ "Birkaç def'a tenbih eyledik mütenebbih olmayıp" bkz. *Eyüp Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 66, 114; Hüküm no: 102, s. 142; *Eyüp Mahkemesi 74 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 450, s. 423; *Rumeli Sadâreti Mahkemesi 106 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 256, 293; *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 480, 312; "kendüye bi'd-defe ât nush-ı pend eylediğimizde mutanassih ve mütenebbih olmayıp ef'âl-i kabihasında ısrâr", *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 67, 102; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 235, 245; Hüküm no: 17, 131; *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 33, 71; *İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 47, 105.

¹¹¹ Bir kişinin kapısına katran sürülmesi, o menzilde zina yapıldığına dair bir ima içermektedir, bkz. Cemal Çetin, "Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyeh Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)", *Turkish Studies* 9, S. 1 (2014): 136, erişim 27 Ağustos 2024, https://Turkishstudies.Net/Turkishstudies?Mod=Makale_Tr_Ozet&Makale_Id=17250.

Mehmed Beşe'nin kapısına katran sürmüştür. Mehmet Beşe mahkemeye gelerek “*bu gice kapuma katran sürülmüş mezbûr Mustafa'yı mazınna iderin mezbûrun keyfiyet-i hâli ahâli-i mahalleden su'al olunup ihbârları tahrir olunmak matlubumdur*” diyerek haksız bir biçimde katran sürüldüğüne dair şikayetçi olmuş; yapılan tahkikat neticesinde su-i hali ihbar edilince Mustafa'nın mahalleden çıkarılmasına karar verilmiştir¹¹². Görüldüğü üzere simgesel bir uyarı olan kapıya katran sürme, toplum tarafından ciddiye alınan bir hadisedir.

Mahalleli şikayetlerini dile getirirken tehdit altında olduklarının altını çizmişlerdir; çünkü davalılara uyarıda bulunduklarında *mahallenizi kazaya uğrattırım*¹¹³, *mahalleyi ateşe veririm*¹¹⁴ diye tehdit alabilmişlerdir. Örneğin Bab Mahkemesi'ne ait 1749 tarihli bir kayıta, namahrem kişileri menziline getiren Saltana'nın ihracı istendiğinde Kürkçü Todorî “*zimmî mesfûre Saltana'yı mahalleden ihrâc ederseniz sizlerden dört yüz gurus taleb ve tahsîl ettiririm ve mahallenizi ihrâk bi'n-nâr ederim*” diyerek insanları korkutmaya çalışıp tehdit etmiştir¹¹⁵. Bu tehditlerin yanında şikayetçiler, ihracı istenen kişilerden rahatsız olduklarını, her hal ve hareketlerinden zarar gördüklerini¹¹⁶, kendilerini emniyette hissetmediklerini¹¹⁷, kimi zaman bu hareketleri nedeniyle şerhlerinden korkarak namazı dahi edaya iktidarlarının olmayacağından korktuklarını¹¹⁸, bu hareketlerinin başkalarına cesaret olacağından çekindiklerini¹¹⁹ ve artık bu kişilere tahammüllerinin kalmadığını¹²⁰ beyan etmişlerdir.

¹¹² Bkz. İzzet Sak, *Konya 10 Numaralı Kadı Sicili (1070-1071/1659-1661)* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 233, 2014), 294.

¹¹³ “*ihrâc ettirseniz mahallenizi bir kazâyâ uğrattırım deyü*” Üsküdar Mahkemesi 403 Numaralı Sicil, Hüküm no: 112, 99.

¹¹⁴ “*mezbûreye nush ü pend eylediğimizde mütenassiha olmadığından mâ'adâ mahalleyi ihrâk bi'n-nâr ederim deyü bizi ihâfe ve mezbûreden bi'l-külliye emniyetimiz meslûb olmuştur deyü*” Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil, Hüküm no: 370, 315; “*ba'zı kimesneler merkûm Âmine'yi mahallenizden ihrâc etmezseniz mahallenize ateş bırakınız deyü mahallemize de kağıt bırakıp*” Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil, Hüküm no: 244, 212.

¹¹⁵ *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 415, 342.

¹¹⁶ “*mezbûrânın her ahvâlinde müte'ezzileriz*” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H.1073-1074/M.1663-1664) (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), Hüküm no: 645, 512; “*eğer mahallemizden ihrâc olunmazsa, mahallemizde fesâd ve mütezarrır olma-mız mukarrerdir*” Eyûb Mahkemesi 90 Numaralı Sicil, Hüküm no: 66, 114; Hüküm no: 102, 142.

¹¹⁷ “*merkûmun bi'l-cümle ef'âl ü harekâtından bi'l-külliye emniyetimiz meslûb olmuştur*” Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil, Hüküm no: 1001, 630; Hüküm no: 304, 281; Hüküm no: 213, 233; “*mezbûrun kavî ve fi'ilinden her birimiz mütezarrırız ve mahallemizde olması takrîbi ile mahallemizde katl-i nefis ve ihrâk vâkî olmak ihtimâli vardır*” Rumeli Sadareti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil, Hüküm no: 101, 121.

¹¹⁸ “*gece ve gündüz evine nâ-mahrem ve levend getirip me'vâ-yı fevâhiş olup dâimâ fîsk u fücûr üzredir ve bu husûsları cümlemiz mirâren ve kirâren mu'âyeneten müşâhede edip, gelip giden erâzilin şerhlerinden havfen akşam ve yatsı namâzın cemâ'at-i Müslimîn ile edâyâ iktidârımız olmaz. Havf ederiz ki eşkiyâ bir gün mahallemizi ateşe vuralar*” İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, Hüküm no: 539, 366.

¹¹⁹ “*Mustafa (...) Mehmed Emin nâm kimesnenin zevcesini idlâl edip bu misillü harekât-ı nâ-marziyyeye cesâreti olmağla ol-vechile mezbûr Mustafa'dan emniyetimiz meslûb olmuştur*” Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil, Hüküm no: 1135, 698.

¹²⁰ “*ictisâr eyledikleri harekât-ı gayrı marziyelerine tahammül ve tâkatımız kalmamışdır*” İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil, Hüküm no: 266, 313. Bir başka örnekte, mahallelinin “ya o dursun

C. CEZA HUKUKU İLKELERİ AÇISINDAN NİTELİKLERİ

Cezanın klasik dönem uygulamasına ceza hukuku ilkeleri açısından baktığımızda kanunilik, genellik ve şahsilik ilkeleri ön plana çıkmaktadır¹²¹. Cezada genellik ilkesi, suç işleyen kişilerin ayırım yapılmaksızın cezalandırılmasıdır¹²². Çalışmada yer verilen örneklere bakıldığında, kadın-erkek olduğuna bakılmaksızın kişilerin ihracının istendiği ve suçu sabit olanların ayırım yapılmaksızın cezalandırıldığı görülmektedir. Zimmilerin de mahalleden çıkarılmalarının istendiği kayıtlar bulunmaktadır¹²³. Örnek vermek gerekirse Üsküdar Yenimahalle’de “*gecelerde ateşi muhâfaza edemeyip hattâ bundan akdem menzilinden ateş zuhûr etmekle merkûmun bi’l-cümle ef’âl ü harekâtından bi’l-küllîye emniyetimiz meslûb olmuştur*” denilerek tehlikeli fiilleri nedeniyle Drohi, mahalleden çıkarılmıştır¹²⁴. Bir başka örnekte ise Müslüman mahalleli kadimden beri zimmilerin mahallede sakin olmadıklarını; ancak sonrasında menzilleri kiralararak veya satın alarak yerleştiklerini; ancak artık “*taklîl-i cemâ’ate bâ’is ve bâdî olduklarından mâ’adâ her birimiz kefare tâifesinin akvâl-i fazîha ve ef’âl-i şenî’alarından ve sît [ü] sadâlarından her birimiz menzimizde ibâdet ve tâ’ât ve tilâvet-i Kur’ân edemeyip her hâllerinden müte’ezzileriz*” diyerek cemaatin azaldığını belirtip bu gerekçelerle mahalleden ihracını talep etmişlerdir¹²⁵.

Dava konularına bakıldığında hizmetiyle meşgul olmayan, görevini kötüye kullanan veya taziri gerektirecek fiilleri olan görevlilerin de mahalleden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul Ka’riye Atik Ali Paşa mahallesinde, türbedar ve cami-i şerifi kayyumu olan imam Hafız Mehmed Raşid Efendi’nin kendi ırzıyla mukayyed ve hizmetiyle meşgul olmadığı şikâyet edilmiş; imamın mahalleden ihracıyla türbedar ve kayyumluk hizmetine başka bir kimsenin gelmesi talep edilmiştir¹²⁶. Şeyh Muhyiddin Kocavî mahallesi imamı es-Seyyid Osman ise birçok taziri gerektirir fiilinin yanında bir berber dükkânı kiralarayıp sonrasında kahvehane haline getirmesi de şikâyet konusu olmuştur¹²⁷. 1826 yılına ait bir örnekte de müezzinin fiilleri şikâyet konusu olmuştur. Nikah akdi ve gasil hizmetlerini ihmal ettiğinden yerine başka bir görevli talep edilerek müezzinin mahalleden çıkarılmasına yöne-

ya biz duralım” diyerek tepkisini koymasının oldukça dikkat çekicidir, bkz. Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, 135.

¹²¹ Kanunilik ilkesi, “Cezanın Hukuki Düzenlemelerdeki Yeri” başlığında incelendiği için burada yer verilmeyecektir.

¹²² Cin/Akılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 286.

¹²³ Bkz. *Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 192, 158; *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 415, 342; Hüküm no: 142, s. 182; *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1012, 621; Ocak, “Trabzon Eyaleti’nde Yaşanan Asayiş Olayları”, 68.

¹²⁴ Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil, Hüküm no: 1001, 630.

¹²⁵ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H.1072-1073/M.1661-1663)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 875, 727.

¹²⁶ *İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 47, 105.

¹²⁷ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (H.1201-1203/M.1786-1787)* (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019), Hüküm no: 255, 233.

lik arzuhal sunulmuştur¹²⁸. Yer verilen örneklerden anlaşıldığı üzere, birçok kişi bu ceza davalarına konu olmuş, genellikle ilkesi kendine uygulama alanı bulmuştur.

Şahsilik ilkesi ise sadece suçu işleyen kişinin cezalandırılmasıdır. Osmanlı ceza hukukunda kasame ve akile, şahsilik prensibinin istisnası müesseselerdir; bu istisnalar dışında suçtan sorumlu olan kişi, cezalandırılması gereken fiili gerçekleştirendir¹²⁹. Çalışma kapsamında yer verilen örnekler bakıldığında, fiillerinden rahatsızlık duyulan kişiler hakkında arzuhal sunulduğu görülmektedir. Ancak birkaç kayıtta, suç teşkil eden fiili gerçekleştirmese de çeşitli nedenlerle ihracı istenen kişilerin olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Galata Mahkemesi'ne ait 1806 tarihli bir kayıtta, anne Fatıma ve oğlu Mehmed Emin hakaret etmeyi adet haline getirdikleri şikâyet konusu edilmiştir. Fatıma'nın eşi ve Mehmed Emin'in babası Ali Beşe ise kendi halinde olduğundan mahalle ahalisi, Ali Beşe'nin hatrına eşinin ve oğlunun ezalarına bir süre daha tahammül etmişlerdir. Ancak oğlu Mehmed Emin'in sarhoş halde mahallenin müezzinini darp etmesiyle mahalleli, tüm ailenin ihracını talep etmiştir. Burada babanın hüsn-i haline rağmen, oğlu ve eşinin fiilleri nedeniyle ihracının talep edildiği görülmektedir. Mahalleli şikayeti-nin gerekçesi olarak "*Ali Beşe eğerçi kendi hâlinde olup lâkin zevcesi müvekkile-i mezbûre ile oğlu merkûm Mehmed Emin Beşe'yi bir vechile zabt u rabta ve terbiye ve tedibe iktidârı olmayıp*" diyerek eşi ve oğlunu terbiye etmeye gücü olmadığını vurgulamıştır¹³⁰. Gaziantep'te geçen bir olayda da Kamile'nin eve namahrem kimseleri alması, eşi Ahmed'in de buna müsamaha göstermesi nedeni ile ikisi de mahalleden çıkarılmıştır¹³¹. Dolayısıyla söz konusu kayıtlarda görüldüğü üzere bu kişiler, suç teşkil eden bir fiil gerçekleştirmeseler de bazı yükümlülükleri belirtirerek ailesiyle birlikte mahalleden ihraç edilmişlerdir.

D. YARGILAMA SÜRECİ

Mahalleden ihraç konulu uyuşmazlıklar, ceza hukuku kapsamında olması sebebiyle şer'iyye mahkemelerinde görülmüştür. Davanın tarafları bizzat mahkemeye gelebileceği gibi vekil tayin ederek de yargılamaya taraf olabilmişlerdir¹³². İncelenen kayıtlarda "*muvâcehesinde*" veya "*mahzarında*" ifadesi ile davacıların ve davalıların çoğunlukla mahkeme huzuruna geldiği anlaşılmaktadır. Aile üyelerinin birlikte ihracının istendiği iki davada ise aile üyelerine vekil olarak babanın

¹²⁸ *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 67, 102.

¹²⁹ Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285.

¹³⁰ *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 50, 101. Bir başka örnek için bkz. Abdullah Dancacı, "133/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1155/M.1742) Transkripsiyon ve Değerlendirme" (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2010), 294.

¹³¹ Bedia Güvenç, "45 numaralı Ayıntab Şer'iyye Sicili'nin 101-200. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1107-1108/M.1696-1697)" (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2015), 86. Aynı dava konusu için bkz. *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 125, 188.

¹³² Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 212.

mahkeme huzuruna geldiği tespit edilmiştir¹³³. Kural olarak kadı, duruşmada davalı veya vekili yoksa taraf olmayan kişi hakkında gıyaben hüküm vermemiştir¹³⁴.

Suçlunun şahsiyeti, tazir cezaları açısından dikkate alınan bir durum olmuştur. Ceza yargılamasındaki sanıklar doktrinde, daha önce hiç suç işlemeyen ve kendi halinde olan sanıklar; suç işleyen ya da suça eğilimli olduğu düşünülen sanıklar ve durumu hakkında bir kanaate sahip olunmayan sanıklar olarak üçlü ayrıma tutulmuştur¹³⁵. Mahkemede yargılanan kişinin nasıl adlandırıldığı, kişinin durumu için bir göstergedir. Bu adlandırma, *hüsn-i hal* ya da *su-i hal* olarak yapılmaktadır. Güvenilir kişilerin durumu “hüsn-i hal”, suç işleme potansiyeli olanların durumu ise “su-i hal” olarak tanımlanmıştır. Kişilerin kendi halinde, ehl-i ırz kimseler olması, özellikle erkeklerin cemaatle namaz kılmaları hüsn-i haline delil olgular olarak görülmüştür¹³⁶. “*Kendü hallerinde olmama, ırz ve edebleriyle mukayyeder olmama, nâ-mahrem kimesnelerden tehâşisi olmama, şütüm-i galîza ile şetm eden, şurb-i hamr eden, sekrân, ehl-i ırza ta'arruz, bed-zebân, hadîdetü'l-lisân, uygunsuz, nice fesâda müeddî, yaramaz ve mazarratlarıyla meşhur*”¹³⁷ gibi ifadeler de su-i hal yani kişinin kötü haline gerekçelerdir¹³⁸. Mahkemeye gelenler bu ifadeleri kullanarak davalıların durumunu bildirmişlerdir¹³⁹.

Osmanlı Devleti'nde bir olayın aydınlatılmasında ve bir kimsenin güvenilirliğinin tespitinde mahalle halkı önemli bir rol oynamaktadır. Sicil kayıtlarından anlaşıldığı üzere, mahkeme huzuruna intikal eden davalarda mahalle sakinlerinin görüşlerinden faydalanılmıştır. Mahallelinin davacı olarak mahkemeye gelip ihracı istenen kişi hakkında beyanda bulunması, aynı zamanda kefalet sisteminin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir¹⁴⁰.

¹³³ *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 50, 101; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 125, 188.

¹³⁴ Bkz. Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 32.

¹³⁵ Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 51-52.

¹³⁶ “*Kendi halinde olup bu âna değin kendünden bu misillü fi'l sâdır ve istimâ'mız olmamışdır*” Sak, 47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 50; “*Kendi hâlinde dindâr ve müstakim ve emânet ve diyânet ile ma'rûf olup evzâ' ve etvârından sagîr ve kebîr râzî ve şâkirler olup bir ferde min külli'l-vücûh cevri ve eziyet itmeyüp salâh-ı hâl üzeredir*” Sak, 47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 485; Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 74; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 48-49.

¹³⁷ Metnin içerisinde yer alan ve metne doğrudan aktarılan kayıtlarda geçen ifadeler kullanılmıştır.

¹³⁸ Ayrıca bkz. Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 160, 166; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 49; Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat”, 243.

¹³⁹ *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1001, 630; *Bab Mahkemesi 54 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 434, 357; *Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 192, 158; *Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 132, s. 139; *İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 539, 366; *İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 266, 313; *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 50, 101. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

¹⁴⁰ Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, 133. Yargılamada beyanlarına başvuru olanların davalı ile aynı mahallede sakin kişiler olup nadiren de olsa başka mahalle ahalisi-

Tazir cezalarına bakıldığında, suçların ispatı noktasında belirli bir sayı belirtilmemiş; tek bir şahidin olması dahi ispat aracı olarak görülmüştür¹⁴¹. Çalışma kapsamında incelenen bazı belgelerde, kadı hükmü ihtiva etmesine rağmen mahkeme huzuruna gelen kalabalık davacı grubu haricinde ayrıca şahit dinlenilmediği görülmüştür¹⁴². Ancak bu kayıtlarda şikayetçilerin tek bir kişi olmayıp kalabalık bir topluluk olması dikkat çekicidir. Kişilere karşı işlenen tazir suçlarında şikayetçinin/ihtar edenin beyanı sadece bir iddia olarak yer alırken topluma karşı tazir suçlarında bu beyanın aynı zamanda tanık beyanı olarak değerlendirilebileceği görüşü mevcuttur¹⁴³. Bu ayırım, şikayetçilerin birden çok kişi olduğu olaylarda, ayrıca tanık dinlenilmeden hüküm verilmesini açıklayabilir. Zira mahalle imamının tek başına davacı olduğu bir davada, mahkeme davalının keyfiyet-i halinin

ne danişılarak ihracı istenen kişi hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Örneğin İstanbul'da gerçekleşen bir olayda mahalle imamı mahkemeye şikâyet edildiğinde, keyfiyet-i hali hem o mahalle hem de civar mahalle sakinlerine sorulmuştur, bkz. *İstanbul Mahkemesi 56 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 255, 233. Başka bir örnek için bkz. Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 162.

¹⁴¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 84; Cin/Akıllmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 270.

¹⁴² Örnek belgeler için bkz. "İstanbul'da Fethiye Câmi-i şerîfi kurbünde Kâtib Muslihiddin Mahallesi İmâmı İbrahim Efendi ve ahâlisinden es-Seyyid Mustafa Ağa ve kuzâtdan Mehmed Emin Efendi b. Ali ve Terazici Mehmed Emin b. Abdullah ve es-Seyyid Hasan b. İbrahim ve Mehmed Emin b. İbrahim ve Câbi es-Seyyid İsmail b. Mehmed ve Fethiye Müezzini Ali Efendi ve el-Hâc İsmail Ağa ve Nalçacı İsmail Beşe ve Kafesçi Hüseyin ve Sıvacı Mustafa ve kuzâtdan Mehmed Efendi ve Haffâf Hâfız Abdullah nâm kimesneler meclis-i şer'-i münîrde mahalle-i mezbûre sâkinelerinden zâtı mu'arrefe Ümmügülsüm bt. el-Hâc İsmail nâm Hatun ile mezbûre Ümmügülsüm'ün menziliinde icâre ile sâkin Duhânî Velîyüddin nâm kimesne muvâcehelerinde mezbûre Ümmügülsüm ve mezbûr Velîyüddin kendi hallerinde olmayıp menzillerine ecnebî kimesneler duhûl ve nâ-mahremden ictinâbları olmamağla mezbûrânın evzâ' ve etvârlarından bir vechile hoşnud ve râzî değilleriz deyü bi'l-muvâcehe teşekkî ve mahalle-i mezbûreden hurûclarını iltimâs etmele-riyle fîmâ ba'd mezbûrân Ümmügülsüm ve Velîyüddin mahalle-i mezbûrede sâkinler olmayıp âhar mahalde menzil tedârik ve mahalle-i mezbûreden hurûclarına tenbîh olunduğu İslâmbol Mahkemesi'nden huzûr-ı âlîlerine i'âm olundu" *İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 100, 130; "Mahmiye-i İstanbul'da Zeyrek kurbünde Şahhuban mahallesi ahâlisinden Ali Efendi b. el-Hâc Hüseyin el-imâm ve el-Hâc Hanifi b. İsmail ve el-Hâc Abdücelil b. Ali ve İbrahim Çelebi b. el-Hâc Ali ve Mustafa b. Ramazan ve el-Hâc Mehmed b. el-Hâc Habib ve Ali Bey b. Murtaza ve Mehmed Çelebi b. Muslı ve diğer Mehmed Çelebi b. Ali ve İbrahim Beşe b. Hasan ve el-Hâc Ali b. Ahmed ve el-Hâc Habib b. Mehmed ve el-Hâc Bâli b. Mustafa nâm kimesneler bi-ecma'ihim meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde mahalle-i mezbûrede sâkin Mehmed b. Hüseyin nâm kimesne mahzarında herbiri takrîr-i kelâm ta'bîr-i meram edip mezbûr Mehmed'in mahallemizde sâkin olduğu menzil zevcesi ile kız karındaşlarının bi'l-iştirâk babalarından intikâl-i âdî ile müntakîl menzilleri olmağla mezbûr Mehmed zevcesi ile ve zevcesinin kız karındaşları olup kendiye nâ-mahrem olan üç hâatun ile ma'an sâkinler olup her bâr mezbûr Mehmed'e zevcen ile başka menzilde sâkin ol deyü tenbîh eylediğimizde mütenebbih olmayıp kendiye nâ-mahrem olan üç hâatun ile sâkin olmağın hâlâ mezbûr Mehmed mahallemizden ihrâc olunup âhar mahalleye nakl etmeğle mezbûr Mehmed'e tenbîh olunmak matlûbumuzdur dediklerinde fi'l-hakîka mezbûr Mehmed'in sâkin olduğu menziliinde kendiye nâ-mahrem olan hâatunlar olup ve kendinin dahi nâ-mahremden adem-i tehâşîsi zâhîr ve mütebeyyin olmağın mucibiyle mezbûr Mehmed'e mahalle-i mezbûreden çıkıp âhar mahalleye nakl etmek için tenbîh olunup mâ-hüve'l-vâkî' bi't-taleb ketb olundu." *Rumeli Sadâreti Mahkemesi 106 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 256, 293.

¹⁴³ "Tazirin hakkullah olan nevini ispat, onu dava (ihbar) eden kimsenin şehadetiyle de olur." Tahtavi Tercümesi, IV/392'den akt. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 48.

sorulmasını istemiş; mahalle ahalisinden birçok kişi su-i haline şahitlik etmiştir¹⁴⁴. Başka bir olayda, subaşının ihbar ettiği bir zimmi, yargılama yapılmaksızın mahalleden çıkarılmamış; kadının su-i halini bildirir fiilleri mahalle ahalisine sorulmuştur¹⁴⁵. Bazı olaylarda ise sanıklar suçlarını ikrar etmişlerdir¹⁴⁶. Mahalleden ihraç konulu davalarda, ihracı istenen kişinin su-i halinin belirtilmesinden sonra, bu durum töhmet-i sabıkası olan sanık tarafından inkâr edilmezse cezalandırılması için yeterli görüldüğü değerlendirilmiştir¹⁴⁷. Aksi takdirde masumiyet ilkesinin gözetilmesi önem arz etmektedir. Örnek vermek gerekirse İstanbul'da 1688 yılında geçen bir olayda, kalabalık bir grup davacı, Hüseyin'i şikâyet etmişlerdir. Davalı Hüseyin tüm suçlamaları inkâr edince, davacı sayısı birden fazla olmasına karşın mahkeme inkâr karşısında davacıdan delil talep etmiş, şahitlerin beyanları sonrasında karar verilmiştir¹⁴⁸. Görüldüğü üzere her ne kadar incelenen belgelerin

¹⁴⁴ *Bab Mahkemesi 54 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 434, 357 ve aynı yönde başka örnek için bkz. Sak/ Solak, *53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili*, 600.

¹⁴⁵ *Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 192, 158. Bazı olaylarda subaşı tarafından ihbar edilen kişilerin aksine kendi halinde olduğu yani hüsn-i halî mahalleli tarafından bildirilmiştir, örnekler için bkz. Kıvrım, "Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat", 244; Çakır, "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü", 42; Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 161.

¹⁴⁶ Bkz. *İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 875, 727; *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1036, 634.

¹⁴⁷ "Hukuk yargılamasında olduğu gibi ceza yargılamasında da aksi sabit olana kadar kişiler masum kabul edilir (masumiyet ilkesi). Ancak suç işlemeye yönelik bir geçmiş olanlar, bir diğer ifadeyle töhmet-i sabıkası bulunanlar için bu ilkenin biraz gevşetildiği, suçları sabit olmadan bunlara yönelik olarak mahalleden çıkarılma, sürgüne gönderilme gibi bazı inzibati tedbirlerin alındığı görülmektedir." Aydın, *Osmanlı Hukuku*, 198; Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 52; Çetin, "Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler", 63.

¹⁴⁸ "... mahallesini ahâlisinden ashâb-ı hâze'l-kitâb fahrû'l-emâsîl ve'l-a'yân Muhsinzâde Mehmed zâde Mehmed Ağa ve eş-Şeyh Musa Efendi b. Mehmed ve İmâm Mustafa Efendi b. Abdullah ve Hasan Ağa b. Süleyman ve Osman Çelebi b. Abdülmennân ve el-Hâc Hüseyin Ağa ve Müezzîn Ahmed Halife ve Ahmed Çelebi b. Mustafa ve Şaban Çelebi b. Abdullah ve el-Hâc Mustafa ve sâirleri meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve mahfil-i dîn-i münîf-i ezherde mahalle-i mezbûrede sâkin Hüseyin b. Ali nâm kimesne mahzarında her biri üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Hüseyin zevcesini talâk-ı selâse ile tatlik edip kable inkizâî'l-iddet mezbûreyi zevc-i âhara tezvîc ettirmekle hilâf-ı şer'-i şerîf mezbûru men' murâd ettiğimizde merkûm Hüseyin bizim dînimize şetm edip biz dahi Allahu te'âlâ[dan] havf eyle dediğimizde ben hakkı ve peygamberi bilmem deyip mahalleyi ateşe vururum deyip bunun emsâli itâle ve şûtûm etmekle suâl olunup müceb-i şer'isi icrâ olunduktan sonra her bâr şûrb-i hamr edip âlet-i lehv ile fîsk u fesâddan hâlî olmamağla mahallemden dahi ihrâc olunmak matlûbumuzdur dediklerinde gibbe's-suâl ve'l-inkâr müdde'ün-i mezbûrundan müdde'âlarını mübeyyin beyyine taleb olunduktan udûl-i müsliminden İmâm Cafer Efendi b. Şükrullah ve Ahmed Ağa b. Mustafa ve Salih Çelebi b. Kenan ve Fazlullah Çelebi b. Mustafa ve el-Hâc Mehmed b. Abdülatif ve Abdurrahman Çelebi b. Hüseyin nâm kimesneler li-eclî's-şehâde meclis-i şer'e hâzîrûn olup isre'l-istişâd fi'l-hakîka işbu mezkûr Hüseyin vech-i meşrûh üzere müdde'ün-i mezbûrünün dînlerine şetm edip ve ben hakkı ve peygamberi bilmem, mahallenizi dahi âteşe veririm deyü bizim huzûrumuzda şetm eyledi ve mezbûr Hüseyin her bâr âlet-i lehville şûrb-i hamr edip fîsk u fesâd üzeredir, biz bu husûsa bu vech üzere şahidleriz, şehâdet dahi ederiz deyü her biri edâ-yı şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde ba'de'ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri makbûle olmağın mücebiyle mezbûr Hüseyin'e meclis-i şer'de teccid-i imân etdirilip ba'dehû zabîti ma'rifetiyle ta'zir ve muhkem hakkından gelinmek üzere tenbîh olunduktan sonra mahalle-i merkûmeden hurûcuna dahi ba'de't-tenbîh mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu."

çoğunda, şikayetçilerin kalabalık bir grup olarak davacı olup kişinin su-i halinin bildirmesi etkili olsa da davalı, eğer iddiaların asılsız olduğu yönünde inkarda bulunursa yargılamada başka bir delile ihtiyaç duyulmuştur.

Mahkeme kararı olmadan kimsenin cezalandırılmayacağı, Osmanlı adalet anlayışı çerçevesinde kabul edilen bir ilkedir. Söz konusu durum *kadı marifeti* diyerek belirtilmiş ve bu ilkenin birçok örfi düzenlemede yeri olmuştur¹⁴⁹. Kişilerin suçlu olma potansiyelinin görülmesi, mahkemeye başvurmadan mahalleden çıkarılmasını gerektirir bir duruma yol açmamıştır. Bu konudaki hukuki düzenlemelere bakıldığında kişilerin mahalleden çıkarılmaları için gereken şartlar sayılmaktadır. Sicillerde yer alan belgelere bakıldığında, şikayetlerin mahkemeye iletildiği, ihraççı istenenlerin su-i halini bildirir kayıtların tescil edildiği, davacılar ile davalıların mahkemede hazır olarak bulundukları, kadının tarafları dinlediği anlaşılmaktadır. Mahalleden ihraç kararını haklarını kullanarak mahallelinin aldığı, kadının ise bu kararı onaylayıp yürürlüğe koyduğu ve müdahalesinin olmadığı yönündeki değerlendirmelere¹⁵⁰ bu nedenle katılmak pek mümkün değildir. Davacıların beyanları dışında şahit beyanının bulunmadığı davalarda ise şikâyet edilen fiillerin belirli bir olaya has olmadığı, bu beyanlarla sanıkların su-i halinin bildirildiği, topluma karşı işlenen tazir suçlarında ihbar edenlerin beyanlarının tanık beyanı olarak da değerlendirilebileceği hususları göz önünde bulundurulabilir. Ayrıca kefalet sisteminin bir uzantısı olarak mahallede sakin olan ahalinin mahalleden çıkmasını istediği kişilerin su-i halini bildirerek bu kişilere artık kefil olmadıklarını bildirdikleri düşünülebilir. Kişilerin mahalleden ihracı istendiğinde bazı kimselerin davalılara kefil olmasıyla mahallede ikametlerine izin verildiğine dair örnekler bu çerçeveyi destekler niteliktedir¹⁵¹. Yasak olan bir fiil gerçekleşmişse bu noktada, uyarı ve önleme vasıtaları devlet otoritesine geçmiş olduğundan cezalandırma hakkı da devlettedir. Osmanlı Devleti'nde kadınların kararlarına yöneticilerin dahi doğrudan müdahale edemediği göz önüne alınırsa¹⁵², kişilerin su-i halini göz önünde bulundurmadan, değerlendirme yapmadan mahkemede mahalleden ihraca izin verilmesi Osmanlı ceza hukuku sistemi çerçevesinde mümkün gözükmemektedir.

Bu konuda yer alan fetvalar bahsi geçen ilkeyi destekler niteliktedir. Hoca Saadeddin Efendizâde (Mehmed) Es'ad Efendi bir fetvasında “*Nâmahremlerden*

İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil, Hüküm no: 216, 192. Aynı yönde bir başka örnek için Sak, *47 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili*, 203.

¹⁴⁹ Bkz. Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Masuniyet-i Şahsiyye İlkesi”, I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri içinde, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014), 175-182; Aydın, *Osmanlı Hukuku*, 193.

¹⁵⁰ Bkz. Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 169; Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat”, 247.

¹⁵¹ *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 800, 506; Muhammed Yazıcı, *Osmanlı Klasik Dönem Hukukunda Suç ve Ceza: Anadolu'da Kamu Düzeni* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 277; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 53.

¹⁵² Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 194.

ihtiraz etmeyen Hind'in menziline Zeyd, Hind için mücerred "halamdır" deyu kâh sekrân ve kâh ğayr-i sekrân gelmesiyle mahallesi ahâlisi müşteki olduklarında ahâli-i mezbûre, Zeyd'i Hind'in menziline gelmekden men'e veyâhud Hind'i mahalleden ihrâca kadir olurlar mı? Beyan buyrulub müsâb oluna." sorusuna *"Allâhü a'lem, kadir olmazlar; lâkin evzâ-ı ğayr-i meşrûayı hâkime men itdürürler."* diyerek cevap vermiştir¹⁵³. Bu fetva, ihracı gereken fiillerde mahalle halkının re'sen harekete geçemeyeceği, kadı marifetiyle olabileceğinin altını çizmesi bakımından önemlidir. Tespit edilen başka bir fetvada¹⁵⁴, fuhuş yaptığı iddiasıyla mahallesinden çıkarılan bir kimsenin geri dönmek istediğinde, mahalleye geri dönmesine mahalle ahalisinin engel olabilmesinin mümkün olup olmadığı sorulmuştur. Cevapta ise *"Hâkim Hind'i men' ve zecrider."* denilerek reddetmenin sadece kadı kararıyla olabileceği belirtilerek açıkça, mahallenin mahkemeye başvurmaksızın böyle bir hakkı olmadığı belirtilmiştir. 1827'de İstanbul'da geçen bir olayda, bazı kimselerin mahalleden ihraçları talep edilmiş; ancak yargı mercii tarafından sanıkların fiillerinde ısrarcı oldukları görülüp başka bir mahalleye gönderilmesinin durumu değiştirmeyeceği değerlendirilerek başka bir mahalleye ihracı istenen kişilerin başka bir şehre, Bursa'ya sürülmesine karar verilmiştir¹⁵⁵. Bu kayıt da karar verici merciin, yargı makamları olduğunu gösterir bir örnektir.

E. CEZA VE İNFAZI

Ceza hukuku, bireyler arasındaki ve devletle birey arasındaki ilişkileri gözeterek mağduriyetin giderilmesi, toplumsal düzeni sağlayıcı bir amaç gözetmektedir¹⁵⁶. Tazir suçlarında suçun toplum mu yoksa kişi aleyhine mi işlenen bir fiil olduğunun tespitinde menfaatin tespiti önem taşımaktadır. Korunan hukuki değerler hayat, vücut bütünlüğü, malvarlığı, nesep olarak bireysel; din, kamu düzeni, kamu sağlığı gibi değerlerle kamusal olarak ikiye ayrılmıştır¹⁵⁷. Mahalleden ihraç, toplum menfaatinin ağır bastığı bir ceza olarak bünyesinde toplumun suçtan korunması ve caydırıcı olması amaçlarını taşımaktadır. İncelenen sicillerde mağdurun kalabalık bir grup olarak mahalle halkı olduğu tespit edilmiştir. Cezalandırma ayrıca bireyi ıslah etme düşüncesini de içermektedir¹⁵⁸. Bu iki amacın, birbiriyle çatışan değil; aksine iç içe geçmiş bir yapısı vardır¹⁵⁹. Mahalleden

¹⁵³ H. Necati Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları* (İstanbul: Kubbealtı, 2011), 388.

¹⁵⁴ *"Bir mahallede mülk menzili olub, ol menzilde sâkine olan Hind'i ahâlisi "fuhşuna muttali" olduk" deyu menzilden ihraç itdükten sonra Hind yine evine gelüb sâkine olmak istedikde mahalle-i mezbure ahâlisi Hind'i men'e kadir olurlar mı? el-Cevab: Hâkim Hind'i men' ve zecrider. (Ketebehü Yahyâ el-merhum)." H. Necati Demirtaş, Açıklamalı Osmanlı Fetvaları II (İstanbul: Kubbealtı, 2012), 608.*

¹⁵⁵ Bkz. Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri*, 170.

¹⁵⁶ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 56; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 71.

¹⁵⁷ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 21-22.

¹⁵⁸ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 63.

¹⁵⁹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 191.

istenmeyen bir kimsenin çıkarılmasının, güvenlik tedbiri olarak düzeni koruyucu bir amaç izlediği muhtemeldir. Ancak suçluların ıslahında bu ne kadar caydırıcı olabilmıştır bilinmemektedir¹⁶⁰.

Kişinin şahsiyeti, had ve kısas suçlarında hafifletici ya da ağırlaştırıcı bir sebep olarak kabul edilmezken tazir cezalarında dikkate alınmıştır¹⁶¹. Bu hususların dikkate alınması, cezanın bireyselleştirilmesi anlamına gelmektedir¹⁶². Çalışma kapsamında incelenen olaylara bakıldığında kişinin genellikle tek bir suç değil; birden fazla suçu işlediği ve bu konuda genel bir alışkanlığının olduğu vurgulanmıştır. Kişilerin mahalleden ihracı istenirken yaptıkları fiillerin “*âdet-i müstemirres*” olduğunun ifade edilmesi önemli görülmüş¹⁶³; cezayı ağırlaştırıcı bir sebep olmuştur¹⁶⁴. Suçun aleni işlenmesi de cezayı ağırlaştıran başka bir sebeptir¹⁶⁵.

Mahalleden ihraç cezasının uygulamadaki yerine bakıldığında asli, bedeli ve tekмили ceza türleri açısından nasıl bir ceza türü olarak verildiğinin tespiti önem taşımaktadır. Sicillerde bulunan kayıtlar ele alındığında, kişilerin mahalleden ihraç olmadan önce hakaret etmek, darp etmek, içki içmek, fuhuş yapmak, fuhşa aracılık etmek gibi cezai karşılığı olan birçok fiili işlediği görülmektedir. Örneğin içki içmek, had cezası gerektiren suçlardandır. Bu fiil, alışkanlık haline gelir ve tekrarlanırsa hapis, sürgün ve teşhir gibi çeşitli tazir cezaları öngörülmüştür¹⁶⁶. Örneğin, fuhşa aracılık da çeşitli kanunnamelerde suç olarak belirtilmiş; taziren burnunun kesilmesi, teşhir, para cezası gibi birçok farklı cezai yaptırım belirlenmiştir¹⁶⁷. Belgelere bakıldığında ihracı istenen kişilerin fiilleri sayıldığında, bu fiillere öncesinde ayrı bir ceza verilip verilmediği anlaşılamamaktadır.

Had ve kısas cezaları, suçu oluşturan ve suçun ispatındaki unsurlar tam ise kural olarak uygulanmak zorunda olup tazir cezalarındaki gibi bir takdir hakkı bulunmamaktadır. Tazir cezasının uygulanmasında diğer cezalara nazaran kadının takdir hakkı bulunmaktadır; ancak bu, sınırsız değildir¹⁶⁸. “*Cezanın Hukuki Düzenlemelerdeki Yeri*” başlığı altında ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere, birçok kanunnamede mahalleden ihraç kendine yer bulmuştur. Söz konusu maddelere bakıldığında, mahalle ahalisinin hırsız veya kahpelik sıfatıyla tanınan kişileri

¹⁶⁰ Birkaç kez mahalleden çıkarılan kişilerin fiillerinde ısrarcı olduklarına dair örneklerle ayrıntılı şekilde “Cezanın Tanımlanması ve Hukuki Niteliği” başlığında yer verilmiştir.

¹⁶¹ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 46; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 125.

¹⁶² Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 61.

¹⁶³ Örnekler için bkz. *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 327, 300; *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 50, 101; *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 304, 281.

¹⁶⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 245; Yakut, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, 59.

¹⁶⁵ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 264.

¹⁶⁶ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*, 81; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 251.

¹⁶⁷ Bkz. Ünal Özkorkut, *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu*, 135.

¹⁶⁸ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*, 15.

şikâyet edip bu kişilerin mahallesinden sürülebileceği düzenlenmiştir. Kanunname hükümlerine bakıldığında, kişinin suçlu olarak “*halk arasında tanınan biri*” olmasının belirtilmesi, unsur veya ispat şartlarındaki eksiklik nedeniyle bu cezanın verildiği düşüncesinden çok, alışkanlık olarak yer edinmiş fiilleri ve su-i halleri neticesinde verilen ayrı bir tazir cezası olarak değerlendirilebilir¹⁶⁹. İstanbul Mahkemesi’ne yansıyan bir olayda, birçok farklı fiili nedeniyle şikâyet edilen kişi hakkında öncelikle iman tazelemeğine, sonrasında zabıt marifetiyle tazirine ve tenbih edilmesine ve son olarak da mahalleden ihracına karar verildiği görülmektedir¹⁷⁰. Bu örneklerle mahalleden ihraç cezasının birçok farklı tazir cezasıyla verilen asli bir ceza olabileceği değerlendirilebilmektedir. Ancak belgelere bakıldığında daha öncesinde fiillerinden ayrıca ceza alıp almadığının tespit edilemediğinin ve sınırlı bir değerlendirme yapılabileceğinin altı tekrar çizilmelidir.

Mahalleden ihracın, cezanın şiddeti açısından diğer tazir cezalarına göre konumuna bakmak gerekirse; öncesinde bahsedildiği üzere, sürgün cezası, mahalleden çıkarılmanın daha şiddetli hali olarak yorumlamıştır. Kanunname hükümlerine bakıldığında da mahalleden ihraç olanların fiillerinde ısrar ederse şehirden sürülmelerinin düzenlendiği görülmektedir. Örneklerden tespit edildiği üzere, sürgün cezasından önce daha hafif bir ceza olarak görülen mahalleden ihraç cezasına hükmedilebilmiştir¹⁷¹.

Şer’iyye sicillerinde cezanın infazı yani ihraç için gereken süre ve gidilecek mahalle hakkında bilgi olmaması dikkat çeken bir başka husustur¹⁷². Çalışma kapsamında incelenen kayıtlarda sadece şahısların mahalleden çıkma taahhüdünde bulunduğu hüccetlerde 3,10 gün gibi sürelerin belirtildiği tespit edilmiştir¹⁷³.

¹⁶⁹ IV. Mehmet dönemine ait kanunnamede sadece hırsızlık suçu ele alınmış olup hırsızlıkla tanınmış olan kişiler için bu cezanın verileceği yönünde yazar tarafından yorum yapılmıştır, bkz. Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, 66. Ayrıca bkz. topluma yönelik tazir suçlarında suçların ictimainın uygulanabileceği, kişilere yönelik tazirlerde ise uygulanmayacağı, gerçek ictimainın geçerli olduğu kabul edilmiştir, Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 45.

¹⁷⁰ “*mezbûr Hüseyin’e meclis-i şer’de tecdid-i imân etdirilip ba’dehû zâbiti ma’rifetiyle ta’zir ve muhkem hakkından gelinmek üzere tenbîh olunduktan sonra mahalle-i merkûmeden hurûcuna dahi ba’de’t-tenbîh mâ-vaka’a bi’t-taleb ketb olundu.*” *İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 216, 192.

¹⁷¹ Örnekler için bkz. “Cezanın Tanımlanması ve Hukuki Niteliği” başlığı.

¹⁷² Başka çalışmalarda da kişilerin hangi mahalleye gittiği ve kaç gün müddet verildiğinin belirsiz olduğunun altı çizilmiştir, bkz. Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 58; Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, 166-167.

¹⁷³ “*esfûr Martin dahi kendi rızasıyla ahar mahalle gitmek üzere ta’ahhüd eylediği üç gün mukaddem zabt ve tescil olunduğu*” *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 1012, 621; “*mezbûr Hasan Ağa dahi zevcesi gâibe-i mezbûre Şerife Fâtıma Hatun ile ma’an mahalle-i mezbûreden üç gün mürûrunda çıkıp âhar mahalleye nakle müte’ahhid olduğu*”, *İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 33, 71; “*mezbûre Hadice’den bir vechile emn ü râhatımız yokdur deyü teşekkî ve mezbûrenin mahalleden ihrâc olunmasını iltimâs eylediklerinde mezbûre Hadice dahi târih-i ilâmdan on güne değin mahalle-i mezbûreden hurûcetmeğe ta’ahhüd edip*” *Bab Mahke-*

Mahalleden ihraç edilen bir kimsenin mahallede mülkü varsa ne olacağı aydınlatılması gereken bir başka konudur. Bu konuya ilişkin çalışmalarda rastlanılan bir olayda, 1586 yılında Edirne'de sipahiler, özellikle sefer zamanı mahalleden ayrıldıklarında su-i halinden endişe ettikleri kişinin mahalleden çıkarılması yönünde şikâyetle bulunmuşlar; bu kişinin evinin satılıp sonrasında mahalleden çıkarılması yönünde karar verilmiştir¹⁷⁴. Başka bir örnekte ise çıkarıldıkları mahalleye geri dönmek isteyen kişiler, eski mahallelerinde mülk menzillerinin olduğunu gerekçe olarak göstermişlerdir¹⁷⁵. Mahalleden çıkarılan kişilerin mülklerinin ne olduğu hususunda net bir bilgi ortaya koyamamakla birlikte, kanunnamelerde bu hususta bir düzenleme olmadığı göz önünde bulundurulduğunda farklı şehirlerde geçen iki somut olayda farklı uygulamalara gidildiği görülmektedir.

Cezanın infazına dair bilinmeyen hususlar, alınan kararın uygulanıp uygulanmadığını, uygulandı ise ne kadar süre içerisinde kişinin mahalleden çıktığı hususlarının belirlenmesini de bu aşamada bu çalışma açısından imkânsız kılmaktadır. Başka çalışmalarda incelenen örneklerde mahalleden çıkarılmanın subaşı¹⁷⁶ eşliğinde ve zabıt marifetiyle¹⁷⁷ yapıldığı belirtilmiştir.

Şer'iyye sicillerinde yer alan bazı örnekler, mahalleden çıkarılan kişilerin aynı mahallede ikamete devam ettiğini göstermektedir. Örneğin İstanbul İskender Ağa mahallesinden bir çiftin namahrem kimselerle menzillerinde üç defa yalandıkları; ihraçlarına dair ilam olması ve mahallede kalmayacaklarını taahhüt etmelerine rağmen mahalleden çıkmadıkları, bu nedenle ihraç edilmelerinin mahkemeden tekrar talep edildiği görülmektedir¹⁷⁸. İlgi çekici bir başka örnekte, mahalleden çıkarılan kadının geceleri gizlice menziline gelip uyuduğunu mahalle halkı gözetlemiş ve bu nedenle ihracı için tekrar mahkemeye başvurmuştur¹⁷⁹.

mesi 197 Numaralı Sicil, Hüküm no: 368, 314; ayrıca bkz. Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 167; Çakır, "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü", 45.

¹⁷⁴ Örnek için bkz. Yazıcı, *Anadolu'da Kamu Düzeni*, 288.

¹⁷⁵ Örnek için bkz. Kıvrım, "Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat", 249; *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 800, 506.

¹⁷⁶ Yazıcı, *Anadolu'da Kamu Düzeni*, 239; Sak, *Konya 10 Numaralı Kadı Sicili*, 254.

¹⁷⁷ Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü", 167.

¹⁷⁸ "mezbûrân kendi hâllerinde olmayıp nâ-mahremden ictinâbları olmamağla üç def'a menziline nâ-mahrem kimesneler ile basılıp ve mukaddemâ işbu yedimizde olan i'lâm-ı şer'î mantûkunca bir def'a dahi ihrâcına taraf-ı şer'den tenbîh olundukda mahallemizde sâkin olmamak üzere ta'ahhüd dahi etmişdi hâlâ bir vechile mezbûrândan emniyetimiz yokdur deyü teşekkî ve mahalle-i mezbûreden hurûcları için fermân-ı âlîleri ricâsında oldukları Mahkeme-i Bâb'dan huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu."

Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil, Hüküm no: 357, 308. Başka örnekler için bkz. Ünlü/Çeribaş, "Kalebend Defterlerine Göre Osmanlı'da Kadın Mahkûmlar", 537; Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki", 58-59.

¹⁷⁹ "ihrâc olunan Saltana bt. Petro nâm Nasrâniye muvâcehesinde merkûme Saltana sû'-i hâl üzere olmağla mukaddemâ menzil-i mezkûrdan ihrâc olunmuş iken şimdi yine menzil-i mezkûra gelip

Başka bir kayıtta, beş ay geçmesine rağmen Safiye ve Rukiye'nin hala mahalleden ayrılmadıkları belirtilmiştir¹⁸⁰. Bu halleri mahkemeye tekrar intikal ettirildiğinde, kadınlar mahallede mülk menzilleri olduğunu belirtip ırzlarıyla yaşayacaklarına dair yemin ettiği, nefslerine mahalle ahalisinden bazı kimselerin kefil olmasıyla ikametlerine müsaade verilebileceği kayıt altına alınmıştır¹⁸¹.

Mahalleden ihraç cezası verilen kişinin geri dönmesi hakkında ise bir engel bulunmamış, kimi zaman mahalleden çıkarılan kişiler arzuhalde ıslah oldukları ve geçmiş fiillerini yapmayacaklarına dair taahhütleriyle geri dönme isteklerini beyan etmişlerdir¹⁸². Örneğin, 1806 yılında yaşanan bir olayda mahalleden çıkarılan aile¹⁸³, 3 ay sonra mahkemeye başvurarak *“herbiri tazallüm-ı hâl ve ifâde-i mâ fi'l-bâl edip biz mahalle-i mezbûreden ihrâc olduğumuz müd- detden beri tedîb olup ba'de'l-yevm kimesneye bilâ-mücib te'addî ve rencide etmeyip kendi hâlimizde ırzımız ile mukayyed olmağa müte'ahhidler olduk deyü”* beyanlarıyla kendi ırzları ile uğraşacakları yönünde taahhütte bulunduklarını belirtip sabık suçlarının affı ile eski mahallelerinde iskanlarına izin verilmesini talep etmişlerdir¹⁸⁴.

SONUÇ

Mahalleden ihraç cezası, mahalle ahalisinin şikâyetiyle kişilerin birçok farklı nedenle mahalleden çıkarılmasıdır. Bu cezayı konu edinen şer'iyye sicilleri incelendiğinde, şikâyetçilerin mahalle imamının da aralarında bulunduğu kalabalık bir gruptan oluşması, dikkat çeken ilk husustur. Mahallelinin mahkeme huzurunda davalıların hal ve hareketlerini ayrıntılarıyla ihbar etmesi dönemin toplum yapısı göz önüne alındığında, mahallede her şeyi ve herkesi gözetleyen konunun bir sonucudur. Bu, mahallenin tabiri caizse sosyal kontrol aracı olduğuna da bir karine olup aynı zamanda kefalet sisteminin bir yansımasıdır. Çalışma kapsamındaki örneklere bakıldığında daha çok ahlaka aykırı ve toplumsal düzeni sarsıcı fiillerin ön plana çıktığı görülmektedir. Kişinin kendi halinde olmaması ve namahrem kişilerden çekinmemesi, ihracı istenenlerin tanımlanmasında turnu-

gecelerde yatmağla merkümeden bir vechile emn ü râhatımız yokdur deyü teşekkî eylediklerinde merküme Saltana dahi fîmâ-ba'd mahalle-i mezkûreye gelmemek üzere ta'ahhüd edip ol vechile kat'ı nîzâ' eyledikleri Mahkeme-i Bâb'dan tescil ve bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu”
Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil, Hüküm no: 466, 371.

¹⁸⁰ *“her biri âhar mahalleye çıkmak üzere müte'ahhid oldukları beş ay mukaddem bu vechile tescil olunmuş idi. Lâkin çıkmaya müte'ahhid olanlardan mezbûrân Safiye ve Rukiye nâm hatunlar hâlâ mahallede sâkineler olup”* Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil, Hüküm no: 800, 506.

¹⁸¹ *Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 800, 506. Buna yönelik kişilerin çıkarılmalarına karar verildikten sonra kefil bulmalarıyla ikametlerine izin verildiğine dair örnekler için bkz. Yazıcı, *Anadolu'da Kamu Düzeni*, 277; Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki”, 53.

¹⁸² *İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 567, 459.

¹⁸³ *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 50, 101.

¹⁸⁴ *Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil*, Hüküm no: 258, 204.

sol görevi görmüştür. Bu ifadeler, sadece gayrimeşru ilişkiler çerçevesinde değil; dini hassasiyetlerin gözetilmesi noktasında da önem kazanmıştır. Mahallenin bu fiillerden endişe ettiği ve toplumsal tehdit altında hissettiği de ayrıca sıkça vurgulanmıştır.

Ceza hukukunun nitelikleri ve cezanın meşruiyeti açısından, mahalleden ihracın ilk olarak I. Selim Kanunnamesi'nde, sonrasında birçok kanunnamede yer alması kanunilik ilkesinin bir yansımasıdır. Şer'iyye sicillerine bakıldığında Müslim-gayrimüslim, kadın-erkek ayrımı olmaksızın herkesin cezalandırılması, cezada genellik ilkesinin bir uzantısıdır. Tazir cezalarında kişinin şahsiyetinin, hafifletici ya da ağırlaştırıcı bir sebep olarak kabul edilmesi, mahalleden ihraç cezasına hükmedilen kararlarda gözlemlenmiştir. İhracı istenen kişilerin suç olan fiillerini alışkanlık haline getirdiğinden, su-i halinin sabit olduğundan bahsedilebilir. Bazı kayıtlarda davacıların beyanının yanında ayrıca şahit dinlenilmediği tespit edilmiş; bunun topluma karşı tazir suçlarının özelliğinin ve kefalet sisteminin bir uzantısı olabileceği değerlendirilmiştir. Cezalandırma noktasında ise mahallelinin bu cezayı verdiği, hâkimin uygulayıcı konumda olduğu yorumlarına katılmak Osmanlı ceza hukuku sistemi göz önüne alındığında mümkün gözükmemektedir. Kanunname hükümlerine bakıldığında, mahalle ahalisinin kanunname hükümlerinde yer alan gerekçeler ile kişilerin mahalleden çıkmasını isteyeceklerinin altı çizilmiş olup ele alınan kayıtlar çerçevesinde de mahallelinin mahkemeye başvurduğu, kadıların ihbar edilen su-i halleri değerlendirdiği ya da mahalleden çıkacak kişilerin bu konuda hâkim huzurunda taahhütte bulunduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmada yer verilen fetvalar da kişilerin re'sen harekete geçemeyeceği, kişilerin mahalleden çıkarılmasında veya geri dönmelerine izin verilmesinde hâkim kararının gerekli olduğunun vurgulandığı görülmektedir.

Şer'iyye sicillerinde yer alan örneklerle bakıldığında, ihraç edilen kişinin hangi mahalleye gideceği, ne kadar süre kalacağı, geride bırakılan mülklerinin ne olacağı gibi konuların ayrıntılarıyla belirtilmemiş olması nedeniyle cezanın infazı hakkında ayrıntılı bilgi edinilememiştir. Bir sürgün cezası niteliğinde olan mahalleden ihracın sürgünle özellikleri mukayese edildiğinde, toplumun suçtan ve suçludan korunması noktasında cezalandırma amaçlarının ve yönteminin aynı olduğu söylenebilir. Ancak sürgün cezasında gidilecek yer, süresi ve infazının nasıl gerçekleşeceği hususları belirli iken; mahalleden ihraç cezasında bu hususların muğlak kaldığı tespit edilmiştir. Cezanın şiddeti açısından bakıldığında incelenen örnekler çerçevesinde, birkaç kez mahalleden ihraç olan kişilerin suç teşkil eden fiillerinde ısrar etmeleri sonucunda şehirden sürülmelerine karar verildiği görülmüştür. Bu durum cezanın kanunnamelerdeki düzenlemesiyle de uyumludur. Ayrıca failin ıslah olmayacağı yönünde hâkimde bir izlenim olursa daha şiddetli bir müeyyide olarak sürgün cezası verilebilmiştir. Mahalleden ihraç, niteliği itibariyle sürgün cezası olmakla birlikte şiddeti itibariyle daha hafif bir ta-

zir cezasıdır yorumu yapılabilir. Ayrıca sürgünde failin gideceği yer cezalandırma açısından ön planda iken mahalleden ihraçta daha çok mahalle merkezli bir olgu olarak ceza değerlendirilmiştir.

Cezanın uygulanmasında, kişiler açısından ıslahın ve toplum açısından güvenliğin sağlanması amacının ne kadar yerine geldiği, kararların zorlayıcı niteliğinin olup olmadığı ise bu çalışmanın sınırlarını aşan bir tespite muhtaçtır. Çünkü kişilerin kimi zaman ıslah olmadığı, birçok kez mahalleden ihraç edildiği sonrasında sürgünle cezalandırıldığı ve karar alınmasına rağmen mahalleden çıkmadığı yönünde örneklerle de rastlanmaktadır. Osmanlı hukukunda yer alan tazir cezalarından olan mahalleden ihraç cezası, aydınlatılması gereken birçok hususu bünyesinde barındıran, incelenmesi önem arz eden bir müessesedir. Sonuç olarak mahalleden ihraç cezası, mahalle kavramı ve kefalet müessesesiyle bağlantılı, toplumun menfaatinin ağır bastığı, bünyesinde toplumun suçtan ve suçludan korunması amacını taşıyan ve ceza hukuku ilkeleri açısından asli, hürriyeti kısıtlayıcı bir tazir cezası olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Refik. *Onbirinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1592-1688)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 3. Kitap*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1991.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 4. Kitap I. Kısım*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 6. Kitap II. Kısım*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1993.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 7. Kitap*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 8. Kitap*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994.
- Akman, Mehmet. *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- Akşit, Mustafa Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2011.
- Akıymaz, Gül. "Osmanlı Hukukunda Masuniyet-i Şahsiyye İlkesi". *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri* içinde, ed. Fethi Gedikli, 163-220. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014.
- Alan, Gülbadi. "19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar". *BELLETTEN* 78, S. 281 (2014): 245-272.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Aydın, M. Âkif. *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Bozkurt, Gülnihal. *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Cin, Halil ve Akıymaz, Gül. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Çakır, İbrahim Etem. "XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü". *Bilgi* 63 (2012): 31-54.
- Çetin, Cemal. "Anadolu'da Kapiya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)". *Turkish Studies* 9, S. 1 (2014): 133-156. Erişim 27 Ağustos 2024. https://Turkishstudies.Net/Turkishstudies?Mod=Makale_Tr_Ozet&Makale_Id=17250.
- Çetin, Cemal. "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)". *Journal of History Studies* 6, S. 6 (2014): 43-70.
- Çetin, Cemal. "Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 45 (2019): 61-86.
- Danacı, Abdullah. "133/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1155/M.1742) Transkripsiyon ve Değerlendirme". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2010.
- Daşcıoğlu, Kemal. *İşkân, Suç ve Ceza Osmanlı'da Sürgün*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.
- Demirtaş, H. Necâti. *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları*. İstanbul: Kubbealtı, 2011.

- Demirtaş, H. Necâti. *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları II*. İstanbul: Kubbealtı, 2012.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Ergenç, Özer. “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”. *Osmanlı Araştırmaları* 4, S. 4 (1984): 69-78.
- Güvenç, Bedia. “45 Numaralı Ayıntab Şer’iyye Sicili’nin 101-200. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1107-1108/M.1696-1697)”. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2015.
- Karataş, Ali İhsan. *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- Kazıcı, Ziya. “Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bâzı Görevleri”. *İslam Medeniyeti Dergisi* 5, S. 43 (1982): 29-35.
- Kıvrım, İsmail. “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, S. 1 (2009): 231-255.
- Koç, Mehmet. *Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları*. Konya: Aybil Yayınları, 2017.
- Köksal, Osman. “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi* 19 (2016): 283-341.
- Ocak, Mehmet Ali. “Trabzon Şer’iye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti’nde Yaşanan Asayiş Olayları”. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015.
- Ortaylı, İlber. *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- Özcan, Tahsin. “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 1, S. 1 (2001): 129-151.
- Özharat, Semiha Zehra. “17. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayntab Şehrinde İşlenen Suçlar ve Cezaları”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, S. 3 (2014): 671-691.
- Sak, İzzet ve Solak, İbrahim. *38 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1103-1104/1692-1693)*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- Sak, İzzet ve Solak, İbrahim. *53 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1148-1149/1736-1737)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2014.
- Sak, İzzet. *47 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1128-1129/1716-1717)*. Konya: Tablet Kitabevi, 2006.
- Sak, İzzet. *Konya 10 Numaralı Kadı Sicili (1070-1071/1659-1661)*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.
- Sak, İzzet. *Konya 11 Numaralı Kadı Sicili (1071-1072/1661-1662)*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.
- Sak, İzzet. *Konya 41 Numaralı Kadı Sicili (1115-1116/1703-1704)*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- Tekin, Yaşar. “Şer’iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti’nde Ta’zir Suç ve Cezaları (1179/1765)”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995.

- Tok, Özen. “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, S. 18 (2005): 155-173.
- Türçan, Talip. “Sürgün”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38: 164-166. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Udeh, Abdülkadir. *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk I*. Çev. Ruhi Özcan-Ali Şafak, Ankara: Rehber Yayıncılık, 1990.
- Udeh, Abdülkadir. *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk II*. Çev. Ali Şafak, Ankara: Rehber Yayıncılık, 1990.
- Üçok, Coşkun. “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, S. 1 (1947): 48-73. Erişim 26 Mayıs 2024. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Auhfd/Issue/42846/517985>.
- Ünal Özkorkut, Nevin. *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2009.
- Ünlü, Mucize ve Çeribaş, Volkan. “Kalebend Defterlerine Göre Osmanlı'da Kadın Mahkûmlar (1800-1815)”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 6, S. 16 (2019): 535-553.
- Yakut, Esra. *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Yazıcı, Muhammed. *Osmanlı Klasik Dönem Hukukunda Suç ve Ceza: Anadolu'da Kamu Düzeni*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Yel, Ali Murat ve Mustafa Sabri Küçükaşçı. “Mahalle”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27: 323-326. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yurtseven, Yılmaz. *Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Tazir Suç ve Cezaları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.

İstanbul Kadı Sicilleri

- Bab Mahkemesi 54 Numaralı Sicil (H.1102/M.1691)*. Haz. Hüseyin Kılıç, Yılmaz Karaca, Rasim Erol, Salih Kahrıman, Fuat Recep, Sabri Atay, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Fikret Sarıcaoğlu. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H.1143-1144/M.1730-1732)*. Proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H.1152-1153/M.1740)*. Proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Sabri Atay, Salih Kahrıman, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H.1162-1163/M.1749-1750)*. Proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Nedim Pakırdağ, Abdullah Sivridağ, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.

- Bab Mahkemesi 397 Numaralı Sicil (H.1255-1256/M.1839-1840).* Proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Nedim Pakırdağ, Abdulkadir Altın, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 74 Numaralı Sicil (H.1072-1073/M.1661-1662).* Haz. Hüseyin Kılıç, Salih Kahriman, Fuat Recep, Sabri Atay, Rasim Erol, Yılmaz Karaca, proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Fikret Sarıcaoğlu. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil (H.1090-1091/M.1679-1680).* Haz. Fuat Recep, Hüseyin Kılıç, Rasim Erol, Sabri Atay, Salih Kahriman, Yılmaz Karaca, proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Fikret Sarıcaoğlu. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (H.1154-1161/M.1741-1748).* Proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Abdulkadir Altın, Salih Kahriman, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H.1073-1074/M.1663).* Haz. Fuat Recep, Salih Kahriman, proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Mustafa Oğuz. İstanbul: Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.
- Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil (H.1221-1222/M.1806-1808).* Proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Yılmaz Karaca, Mümin Yıldıztaş, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H.1085-1090/M.1674-1679).* Haz. Tahsin Özcan, proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Tahsin Özcan, kontrol Feridun Emecen. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (H.1027/M.1618).* Haz. Yılmaz Karaca, Rasim Erol, Salih Kahriman, Fuat Recep, Sabri Atay, Hüseyin Kılıç, proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Fikret Sarıcaoğlu. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H.1072-1073/M.1661-1663).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Yılmaz Karaca vd., Arapça çeviri Mehmet Akman, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H.1073-1074/M.1663-1664).* Haz. Rasim Erol, Salih Kahriman, Fuat Recep, Sabri Atay, Hüseyin Kılıç, Yılmaz Karaca, proje yön. M. Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Fikret Sarıcaoğlu. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H.1099-1100/M.1688-1689).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Abdullah Sivridağ vd., Arapça çeviri Mehmet Akman, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.

- İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H.1179-1180/M.1765-1767).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Salih Kahriman, Mümin Yıldıztaş, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (H.1201-1203/M.1786-1787).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Rifat Günelan, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H.1216-1217/M.1801-1803).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Ayhan Işık, Esra Yıldız, Salih Kahriman, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (H.1222-1223/M.1807-1809).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Salih Kahriman, Yılmaz Karaca, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 147 Numaralı Sicil (H.1241-1242/M.1826).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Fatma Zehra Beyaz, Fikret Sarıcaoğlu, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil (H.1241-1242/M.1826-1827).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Fatma Zehra Beyaz, Fikret Sarıcaoğlu, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H.1257-1258/M.1841-1842).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Abdülkadir Altın, Nedim Pakırdağ, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Rumeli Sadareti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (H.1042-1043/M.1633).* Haz. Fuat Recep, Sabri Atay, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol Fikret Sarıcaoğlu. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Rumeli Sadareti Mahkemesi 106 Numaralı Sicil (H.1067-1069/M.1656-1658).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Yılmaz Karaca, Mustafa Yılmaz, Arapça çeviri Mehmet Akman, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Üsküdar Mahkemesi 403 Numaralı Sicil (H.1154-1155/M.1740-1742).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Mustafa Yılmaz vd., kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.
- Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil (H.1204-1207/M.1790-1793).* Proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, çeviri yazı/mukabele Abdülkadir Altın, Nedim Pakırdağ, Yılmaz Karaca, kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür A.Ş Yayınları, 2019.